

AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASI TƏHSİL NAZİRLİYİ
AZƏRBAYCAN DÖVLƏT İQTİSAD UNİVERSİTETİ

BEYNƏLXALQ MAGİSTRATURA VƏ DOKTORANTURA MƏRKƏZİ

Əlyazması hüququnda

Gülməmmədova Firuzə Hikmət qızı

(magistranın a.s.a)

**Azərbaycanda maliyyə bazarının formalaşması və onun inkişafında bankların
rolu
MÖVZUSUNDA**

MAGİSTR DİSSERTASIYASI

İxtisasın şifri və adı:

060403 – “Maliyyə”

İxtisaslaşma:

Maliyyə bazarları

Elmi rəhbər:

dos. A.A.Babayev

Magistr proqramının rəhbəri :

i.e.n,dos. Z. H. İbrahimov

Kafedra müdiri:

i.e.d. Ə.Ə.Ələkbərov

Bakı – 2018

MÜNDƏRİCAT

Giriş	3
Fəsil I. Maliyyə bazarının formalaşmasının və fəaliyyətinin elmi-nəzəri əsasları	8
1.1. Müasir maliyyə bazarının məzmunu və quruluşu	8
1.2. Maliyyə bazarının maliyyə münasibətləri sistemindəki yeri	16
1.3. Maliyyə bazarının tənzimlənməsinin nəzəri əsasları	19
1.4. Bankların maliyyə bazarındakı fəaliyyəti	22
Fəsil II. Azərbaycanda maliyyə bazarı və bank fəaliyyəti	28
2.1. Azərbaycanda maliyyə bazarının mövcud vəziyyəti	28
2.2. Azərbaycan maliyyə bazarında bankların iştirakı	33
2.3. Azərbaycanda maliyyə bazarının problemləri və banklar	37
Fəsil III. Azərbaycanda maliyyə bazarının inkişaf perspektivlərinin gerçəkləşməsində bankların iştirakı.....	43
3.1. Strateji yol xəritəsində maliyyə bazarının və bankların inkişaf vəzifələri	43
3.2. Maliyyə bazarının yeni inkişaf mərhələsi və bankların rolu	52
NƏTİCƏ VƏ TƏKLİFLƏR.....	60
ƏDƏBİYYAT SİYAHISI	63
PE3IOME.....	68
SUMMARY.....	69
REFERAT.....	70

Giriş

Mövzunun əsası. Bir neçə ildir Azərbaycan iqtisadiyyatı yeni iqtisadi sistemə çevrilib. Sərt mərkəzləşdirilmiş planlaşdırılmış iqtisadiyyatdan Azərbaycanda bazar iqtisadiyyatına keçid ölkədə maliyyə bazarının yenidən qurulmasını və ümumi maliyyə sistemini tələb etdi. Ancaq bu problem çox böyük və böyük idi. Azərbaycanda uzun illər yalnız maliyyə bazarının deyil, həm də strukturunun; kommersiya və investisiya bankları, birjalar, sığorta şirkətləri və s. işləmir. Bununla yanaşı, uğurlu iqtisadi siyasət nəticəsində maliyyə sisteminin formalaşması və təkmilləşdirilməsinə nail olunmuşdur, təbii ki, bu inkişaf maliyyə bazarının inkişafına mənfi təsir göstərməmişdir.

Respublikamızda maliyyə bazarının inkişafı üçün çoxsaylı səylərə baxmayaraq, mövcud vəziyyət hələ də dünya standartlarına uyğun deyil və bu sahədə bir çox problemlər pozulur. Beləliklə, ölkəmizdə maliyyə bazarı formalaşan bazarın növünə aiddir və əlavə tədbirlər və sistemin təkmilləşdirilməsinə ehtiyac var.

Maliyyə bazarı maliyyə resurslarının satıldığı bir bazar formasıdır. Başqa sözlə, maliyyə bazarı iqtisadi vahidlər arasındakı pulların paylanmasını təmin edən bir bazardır. Onun əsas məqsədi maliyyə resurslarını səmərəli şəkildə mobilizə etmək və maliyyə resurslarına ehtiyacı olanlara köçürməkdir. Maliyyə bazarına olan tələbatın əsas amillərindən biri maliyyə resurslarının qeyri-bərabər paylanmasıdır.

Tədqiqatın metodoloji bazasını yerli, postsovet və xarici müəlliflərin maliyyə bazarların formalaşması və fəaliyyətinin, bankların buradakı iştirakının müxtəlif aspektlərinə dair elmi əsərləri təşkil edir.

Tədqiqat zamanı ümumiləşdirmə, qruplaşdırma və müqayisə, dialektik məntiq, kompleks və sistemli yanaşma, təhlil və sintez, həmçinin tətbiqi

məqsədəuyğun hesab edilə bilən digər metodlardan istifadə edilməsi nəzərdə tutulur.

Tədqiqatın əsas məqsədi və vəzifələri. Tədqiqatın məqsədi mövcud iqtisadi şəraitdə maliyyə bazarının nəzəri əsaslarını öyrənmək, ölkədəki inkişaf səviyyəsini öyrənmək, mövcud problemləri müəyyən etmək, bu problemləri həll etmək yollarını müəyyən etmək və elmi cəhətdən səslə təkliflər verməkdir.

Bu məqsədlərə nail olmaq üçün aşağıdakı vəzifələr müəyyənləşdirilmişdir:

- maliyyə bazarının formalaşması və inkişafının tədris mərhələləri və onun nəzəri əsasları;
- ölkəmizdə maliyyə bazarının müxtəlif struktur elementlərinin xüsusiyyətlərini təhlil və qiymətləndirmək;
- ölkənin sosial-iqtisadi inkişafında maliyyə bazarının rolu və əhəmiyyətini dərinlən öyrənmək;
- ölkəmizdəki maliyyə bazarının gələcək inkişaf perspektivlərinin qiymətləndirilməsi və ölkəmizdəki inkişaf etmiş ölkələrin maliyyə bazarlarının tənzimlənməsi praktikasının tətbiqi mümkünlüyü;
- Maliyyə bazarının təchizatı və informasiya bazasına mənfi təsir göstərən amillərin araşdırılması və həll yollarının tapılması üçün təkliflər.

Tədqiqatın metodikası. Mövzuya birbaşa aidiyyəti olan sualların, problemlərin mümkün qədər geniş çeşidini müəyyən etdikdən sonra yerli, postsovet və xarici tədqiqatçıların onlara dair fikirlərinin araşdırılması, Azərbaycanda maliyyə bazarının və buradakı bank fəaliyyətinin açıq mənbələr (hesabatlar, analitik və statistik nəşrlər, elmi nəşrlər və s.) əsasında öyrənilməsi, mövcud problemlərin, çətinliklərin, ziddiyyətlərin təhlil edilməsi və yekunda nəticə və təkliflərin irəli sürülməsi.

Dissertasiya işinin məqsədi Azərbaycanda maliyyə bazarının formalaşması və onun inkişafında bankların rolununun tədqiq edilməsidir.

Tədqiqatın elmi yenilikləri bunlardan ibarətdir:

- Mövcud təcrübənin ölkəmizdə reallığa tətbiq edilməsi mexanizmi ətraflı araşdırılmışdır, beynəlxalq təcrübədə qiymətli kağızların istifadəsi texnologiyası öyrənilmişdir;

- Maliyyə bazarının əsas elementləri olan pul bazarı, kapital bazarları və valyuta bazarları və onların fəaliyyət mexanizmləri arasındakı əlaqələri təhlil edir;

- Ölkəmizdə bazar iqtisadiyyatında maliyyə bazarının formalaşmasının nəzəri və metodik əsasları öyrənilmiş, bu sahənin inkişafı və mövcud problemlərin aradan qaldırılması məsələləri öyrənilmişdir;

- Maliyyə bazarının inkişafı və inkişafının əsas istiqamətləri müəyyən edilmiş və elmi əsaslı təkliflər və tövsiyələr əsaslandırılmışdır.

Dissertasiya işinin strukturu. Dissertasiya işi giriş, üç fəsil, nəticə və təkliflər və ədəbiyyat siyahısından ibarətdir.

Tədqiqatın praktik əhəmiyyəti. Maliyyə bazarının inkişafı və formalaşması ilə bağlı tövsiyələr və təkliflər bu sahədə hazırlanmalı olan iqtisadi islahat layihələrində və ya dövlət proqramlarında istifadə edilə bilər. Dissertasiya yazısının məqsədi maliyyə bazarları sahəsində, xüsusilə maliyyə bazarının alətlərini, maliyyə bazarlarının proseslərini və onların amillərini anlamaq üçün imkanları təmin etməkdir.

Dissertasiya işinin I Fəslində baxılan məsələlər.

Fəsil I – də maliyyə bazarının formalaşmasının və fəaliyyətinin elmi – nəzəri əsaslarından bəhs olunub.

I fəslin ilk bölməsində maliyyə bazarının quruluşuna, məzmununa dair informasiyalar geniş şəkildə ifadə olunub. Bir sıra iqtisadçı alimlərin maliyyə bazarının məzmununa və quruluşuna dair həsr olunmuş əsərlərindən geniş şəkildə məlumatlar əldə olunub, onların daha fərli məlumatlarla müqayisəsi aparılaraq əldə olunan məlumatlar qeyd olunmuşdur. Bununla yanaşı maliyyə bazarının strukturu araşdırılmış və geniş şəkildə təqdim olunmuşdur.

I fəslin II bölməsində maliyyə bazarının maliyyə münasibətləri sistemindəki yerinə dair informasiyalar geniş şəkildə ifadə olunub. Burada əldə olunan informasiyalar tədqiq edilərək doğru nəticə çıxarılıb və bu bölmədə yer alıb.

I fəslin III bölməsində maliyyə bazarının tənzimlənməsinin nəzəri əsaslarına dair informasiyalar ifadə olunub. Burada bir sıra ədəbiyyatlardan, mənbələrdən əldə olunan informasiyalar araşdırılaraq, müqayisələr aparılaraq əldə olunan nəticələr geniş şəkildə yer alıb.

I fəslin IV bölməsində bankların maliyyə bazarındakı fəaliyyətinə dair informasiyalar geniş şəkildə ifadə olunub.

Dissertasiya işinin II Fəslində baxılan məsələlər.

Fəsil II – də Azərbaycanda maliyyə bazarından və bank fəaliyyətindən bəhs olunub. Azərbaycanda maliyyə bazarları sahəsində bankları, xüsusilə maliyyə bazarının mövcud vəziyyətini, maliyyə bazarlarının problemlərini və bankların iştirakını anlamaq üçün imkanları təmin etməkdir.

II fəslin II bölməsində Azərbaycan maliyyə bazarında bankların iştirakına dair informasiyalar geniş şəkildə ifadə olunub. Burada əldə olunan informasiyalar tədqiq edilərək doğru nəticə çıxarılıb və bu bölmədə yer alıb.

II fəslin III bölməsində Azərbaycanda maliyyə bazarının problemləri və banklara dair informasiyalar ifadə olunub. Burada bir sıra ədəbiyyatlardan, mənbələrdən əldə olunan informasiyalar araşdırılaraq, müqayisələr aparılaraq əldə olunan nəticələr geniş şəkildə yer alıb.

Dissertasiya işinin III Fəslində baxılan məsələlər.

III fəslin I bölməsində strateji yol xəritəsində maliyyə bazarının və bankların inkişaf vəzifələrini, 2020-ci ilə strateji yanaşma - 2020-ci ilə qədər Azərbaycanın maliyyə sektorunun inkişafının strateji nəzərdən keçirilməsi, effektiv tənzimləmə və güclü infrastrukturunu təmin edən risklərin idarə edilməsi proseslərinə yönəlmiş daxili və xarici şoklarla sıx bağlı olan potensial maliyyə inkişafı sisteminin formalaşdırılmasından bəhs olunub.

III fəslin II bölməsində maliyyə bazarının yeni inkişaf mərhələsindən və bankların rolundan, həmçinin ötən dövrdə səmərəli maliyyə sisteminin

formalaşdırılmasından , institusional inkişaf üçün davamlı islahatlar aparılmasından və maliyyə sisteminin konstruktiv işinin həyata keçirilməsindən bəhs olunmuşdur. Maliyyə bazarlarını tənzimləmək üçün tənzimləyici və hüquqi çərçivə hazırlanmış və onu beynəlxalq təcrübəyə uyğunlaşdırmaq üçün işlər aparılmışdır. Müasir əməliyyat sistemləri maliyyə bazarlarının müxtəlif segmentlərində tətbiq edilmişdir.

Fəsil I. Maliyyə bazarının formalaşmasının və fəaliyyətinin elmi-nəzəri əsasları

1.1. Müasir maliyyə bazarının məzmunu və quruluşu

İqtisadi nəzəriyyədə maliyyə bazarı iqtisadi malların mübadiləsi prosesində vasitəçilik aktivini kimi pulların istifadə edilməsi ilə yaranan bir sistemdir.

Maliyyə bazarında kapitalın səfərbər edilməsi, kreditin verilməsi, pul əməliyyatları mübadiləsi və pul vəsaitlərinin yerləşdirilməsi həyata keçirilir. Müxtəlif ölkələrin kreditorları və borcalanlarının kapitalına olan tələbat və tələbat dünya maliyyə bazarını formalaşdırır.

Maliyyə bazarlarının iki əsas modeli yaradılmışdır:

- bank maliyyələşməsinə yönəldilmiş bir maliyyə sistemi (qitə modeli);
- qiymətli kağızlar bazarına yönəldilmiş bir maliyyə sistemi və institusional investorlar sistemi (bazara əsaslanan maliyyə sistemi və ya Anglo-Amerika modeli).

Anglo-amerikalı model qiymətli kağızların xalqa təqdim edilməsi istiqamətində yönəldilmişdir və ikincil bazarın yüksək səviyyədə inkişafını təmin edir və bu kontinental Avropa ikincil bazarından daha böyükdür.

Qitə modeli səhmdarların az sayda səhmdarları və qeyri-dövlət qiymətli kağızları ilə yüksək səviyyədə konsentrasiyası ilə xarakterizə olunur və ikincil bazar belə inkişaf etməyib. XX əsrin sonlarında - XXI əsrin əvvəllərində, bir çox Avropa ölkəsində maliyyə bazarları Anglo-Amerika modelinin xüsusiyyətlərini və tədricən yaxınlaşmasını, maliyyə bazarlarının qitə və Anglo-Amerikan modellərinin yaxınlaşmasını qəbul etməyə başladı.

Maliyyə bazarlarının adətən resursların optimal yerləşdirilməsinə səbəb olmadığı səbəblərini araşdıraraq neo-klassik iqtisadiyyatın proqnozlaşdırdığı əhəmiyyətli bir ədəbiyyat var. Bu ədəbiyyat, informasiya asimetri, mənəvi təhlükə, panik və özünü yerinə yetirən böhranlar üzrə nəzəriyyə kimi maliyyə

bazarlarında bazar uğursuzluqlarına diqqət yetirir. Maliyyə bazarında əsas nəzəriyyələrin bəzilərinə baxmayaraq, uğursuzluqlar Keynesə köçürülür və əvvəllər 1990-cı illərin sonunda qlobal maliyyə bazarları ilə inkişaf etməkdə olan ölkə iqtisadiyyatları arasında qarşılıqlı qarşılıdırma belə fəlakətli nəticələr yaradıb.

Maliyyə bazarının bir neçə strukturu vardır və bunlar aşağıdakılardır:

- kredit bazarı;
- valyuta bazarı;
- qiymətli kağızlar bazarı (fond bazarı);
- sığorta bazarı;
- investisiya bazarı.

Respublikamızda maliyyə bazarının seqmentləri aşağıdakı təsvirlərdən aydındır. Biz görə bilərik:

Şəkil 1. Maliyyə bazarının seqmentləri

Təsvirdən göründüyü kimi, Azərbaycanda maliyyə bazarının əsas seqmentləri pul bazarları, fond bazarları, valyuta bazarları, kredit bazarları və sığorta bazarlarıdır.

Bazarda idarəetmə sistemində maliyyə resursları onların hərəkətinin bazar formasını alır; maliyyə bazarının forması kimi maliyyə resurslarının hərəkəti formalaşır. Maliyyə bazarı maliyyə resurslarının hərəkətini təşkil edir və maliyyə vəsaitlərinin tədarük və tələblərinə uyğun maliyyə əlaqələrinin mahiyyətini açıqlayır.

Maliyyə bazarı, bir tərəfdən, cəmiyyətin maliyyə sisteminin ayrılmaz bir hissəsidir, digər tərəfdən isə bazar iqtisadiyyatının fəaliyyətinin bütöv bir hissəsidir. Maliyyə bazarı ümumiləşdirici bir anlayışdır. Ən ümumi mənada, bu, sərmayənin çəkildiyi: cəmiyyətin maliyyə resurslarının hərəkət və tələblərə uyğun olaraq təşkil edilməsi bazardır. Bazar iqtisadiyyatı inkişaf etmiş ölkələrdə, maliyyə bazarı cəmiyyətin maliyyə resurslarının bərpası, bölüşdürülməsi və bölüşdürülməsi prosesinin genişlənməsinə təsir göstərən mühüm iqtisadi vasitədir. Maliyyə bazarı xüsusi bir maliyyə əlaqələri formasıdır ki, müəyyən bir tənzimləmə çərçivəsi olan iqtisadi əsasların alt sistemidir.

Maliyyə bazarında münasibətlərin obyektləri: pul vəsaitləri və qiymətli kağızlardır. Maliyyə bazarının subyektləri: dövlət, müxtəlif mülkiyyət formalı müəssisələr, fərdi vətəndaşlar. Maliyyə bazarının funksiyası borcalanlara sahibləri (borc verənlər) vəsaitlərinin axınını, təsərrüfat subyektləri və iqtisadi sahələr arasında maliyyə resurslarının yenidən bölüşdürülməsini təmin etməkdir.

Maliyyə bazarının obyektlərinin bütün elementləri yaxından əlaqələndirilir. Məsələn, əhalinin və müəssisələrin saxladığı pul vəsaitlərinin artması kredit və qiymətli kağızlar bazarının genişlənməsinə gətirib çıxarır. Qiymətli kağızlar məsələsi isə əksinə milli iqtisadiyyatı kreditlər vasitəsilə maliyyələşdirmə ehtiyacını azaldır və investorlardan müvəqqəti olaraq pul qazanır. Bir tərəfdən, kreditlər gəlir gətirən və satılan qiymətli kağızların xüsusiyyətlərini qəbul edir, nəticədə onların hərəkətliliyi artır və kredit riski azalır (kreditin ödənilməsi deyil). Digər tərəfdən, qiymətli kağızlar (səhmlər, istiqrazlar, çeklər və s.) kredit bazarında borc və ya kapital öhdəliklərini təsdiq edən sənədlər kimi çıxış edir. Buna görə, maliyyə bazarının effektiv fəaliyyətinin təmin edilməsinin vacib bir vəzifəsi bütün elementlərin balansına və tarazlığına nail olmaqdır.

Maliyyə ədəbiyyatında maliyyə bazarının və onun strukturunun mahiyyətini müəyyənləşdirmək üçün vahid bir yanaşma yoxdur.

Maliyyə bazarı, maliyyə aktivlərinin və maliyyə xidmətlərinin satışı və satın alınması ilə bağlı əməliyyat iştirakçıları (satıcılar, alıcılar, vasitəçilər) arasında iqtisadi əlaqələrin ümumi mənbəyidir. Maliyyə aktivləri bir bazar əmtəəsidir ki, fərqləndirici xüsusiyyəti yüksək likvidlikdir, yəni satın alınabilir və asanlıqla satıla bilər.

Maliyyə bazarı olduqca mürəkkəb bir sistemdir ki, bu da müəssisələrin və digər iştirakçıların vəsaitləri və maliyyə aktivlərinin real mallarının dövriyyəsinin təbiətindən asılı olmayaraq müstəqil olaraq müalicə olunur. Bu bazar müxtəlif maliyyə alətləri ilə fəaliyyət göstərir, xüsusi maliyyə institutları tərəfindən xidmət göstərir, geniş və müxtəlif maliyyə infrastrukturuna malikdir.

İqtisadiyyatın normal inkişafı üçün həmişə fiziki və hüquqi şəxslərin müvəqqəti olaraq azad pul vəsaitlərini səfərbər etmək və onların iqtisadiyyatın müxtəlif sektorları arasında kommersiya bazasında yenidən bölüşdürülməsi zəruridir. Səmərəli fəaliyyət göstərən iqtisadiyyatda bu proses maliyyə bazarında həyata keçirilir.

Maliyyə bazarı pul əməliyyatlarının xüsusi bir sahəsidir ki, burada maliyyə aktivləri əvəzinə istifadəçilərə verilən əhalinin pul vəsaitləri, sahibkarlıq subyektləri və dövlət strukturları əməliyyatların obyektinə kimi xidmət edir. Pul bazarı yalnız qısamüddətli borc alətlərinin satıldığı bir maliyyə bazarıdır (ümumiyyətlə, ilkin ödəmə müddəti bir ildən çox olmamaqdadır). Pul bazarı, maliyyə bazarının emissiya dövründə bir il və ya daha az olan ödəmə müddəti və ya ödəniş tarixi olan maliyyə alətlərini ehtiva edən bir sektordur. Bunlar əsasən topdansaş bazarlarıdır. Səhm bazarları uzunmüddətli maliyyə alətlərinin satıldığı maliyyə bazarlarının əsas sahələrindən biridir. Korporasiyalar tərəfindən çıxarılan kapital alətlərinin məqsədi firmalar üçün vəsait toplamaqdır. Vəsaitlərin verilməsi şirkətin gəlirləri ilə bağlı qalıcı iddia ilə təmin edilir və şirkətin sahiblərindən birinə çevrilir.

İqtisadçılar, səhm bazarlarında bu çox təzminatın anormal bir qayda olaraq göstərildiyini söylədi. Bunun xüsusi bir maliyyə bazarında ediləcəyi bir empirik məsələdir. Anormal gəlirlərin yarada biləcəyi bir strategiya müəyyən edildikdə, belə bir strategiyanı həyata keçirmək üçün birinə gətirib çıxaran xüsusiyyətlər bazar anomaliyası adlanır. Maliyyə bazarının bu bazarda satılan aktivləri necə qiymətləndirdiyini bu problem, bazarın səmərəliliyi kimi adlandırılır. İnformasiya baxımından səmərəli bir bazar, aktiv qiymətləri bütün mövcud ictimai məlumatları sürətlə əks etdirən bir maliyyə bazarı kimi tanınır.

Maliyyə bazarı yalnız ölkə iqtisadiyyatında real sahiblərin iştirakı ilə fəaliyyət göstərir. Maliyyə bazarı iqtisadiyyatın real sektorunun müəssisələrinə kapital qoyuluşlarının daxilolmalarını təmin edir.

Ümumiyyətlə maliyyə bazarını nəzərdən keçirərkən dünya maliyyə bazarında nəzərdən keçirmək lazımdır ki, var olan təsir və effektivlərini daha yaxından araşdırmaq mümkün olsun.

Dünya maliyyə bazarı - kredit bazarının, müxtəlif ölkələrin kreditorları və borcalanları üçün tələb və təkliflərin ümumi məbləği dünya bazarının bir hissəsidir. Dünya maliyyə bazarının seqmentlərindən biri fond bazarı və ya qiymətli kağızlar bazarıdır.

XIX əsrin axırına qədər dünya maliyyə bazarının kapitalın ixracının (köçünün) başlaması ilə inkişaf etməyə başladı.

Dünya maliyyə bazarının funksiyaları aşağıdakı xüsusiyyətlərə malikdir:

1. fərdi sənaye, ölkələr və regionlar arasında qlobal miqyasda azad pulların yığılması və onların bölüşdürülməsi.
2. sürətlənmə və məhsuldarlığın artması.

Dünya maliyyə bazarı ilkin və orta səviyyəyə bölünür. Birincisi bazarda qiymətli kağızlarla ikiqat dolu olduğundan, onlar bir-biri ilə sıx bağlıdırlar. Birincil bazarda kreditorlar və borcalanlar (sərmayəçilər və alıcılar) arasında kapitalın paylanmasına xidmət edir. Birincil bazar bir borcalan (korporasiya və ya hökumət agentliyi) birincil alıcılara qiymətli kağızların (səhm və ya istiqrazların) yeni satışlarını satdığı bir maliyyə bazardır.

İkincisi, əvvəllər buraxılmış qiymətli kağızların satıldığı maliyyə bazarlarıdır. İkincili bazarda yalnız qarşı tərəflər dəyişir, yəni:

- borc öhdəlikləri sahiblərinin dəyişməsi var;
- orjinal borcalanların resurslarının həcmi dəyişməz.

İkincisi, bazarın borc öhdəliklərinin reallaşdırılması üçün bir mexanizm yaradır ki, bu da bazarın likvidliyinin artmasına gətirib çıxarır və nəticədə kreditorların investisiyalarının etibarlılığı artır. Beləliklə, bütün kredit kapital bazarının fasiləsiz işləməsini təmin edir.

Dünya maliyyə bazarının strukturu. Dünya maliyyə bazarında aşağıdakılar var:

- milli maliyyə bazarları;
- beynəlxalq maliyyə bazarı.

Milli maliyyə bazarları başa düşülür (əsas meyar milli qanunvericiliyə təqdim olunur):

1. ölkəsində milli valyutada milli qanunvericiliyə tabe olan rezidentlərin (məsələn, milli valyutada rezident bankda alınmış kredit) bir sıra kredit alətləri ilə əməliyyatlar;

2. sakinlərin xarici valyutada borcalanması;

3. milli tənzimləmə sistemi çərçivəsində qeyri-rezidentlərin milli və ya xarici valyutada borcalanması.

Hər üç bənddə biz rezident banka aid əməliyyatlardan danışırıq. Ümumiyyətlə, Ölkə mənşəyi baxımından maliyyə bazarının daxili bazar və xarici bazarlara bölünməsi mümkündür.

Daxili bazar, milli bazar olaraq da adlandırılan, iki hissədən ibarətdir: daxili bazar və xarici bazar. Daxili bazar, emitentlərin ölkə emissiya qiymətli kağızlarında yerləşdiyi və bu qiymətli kağızların sonradan satıldığı yerdir.

Dünya maliyyə bazarı bir bazar şəklində mövcud deyil, yalnız bir-birinə bağlı milli bazarların bir hissəsidir. Beynəlxalq maliyyə bazarı mənşə ölkələrindən kənarda valyutalarda kredit götürülmüş əməliyyatlar kimi başa düşülür və bu

səbəbdən bu ölkələr tərəfindən birbaşa dövlət tənzimlənməsinə məruz qalmır. Dünyanın ən böyük maliyyə bazarı Nyu-York Fond Birjasıdır.

Maliyyə bazarlarının uğurlu fəaliyyət göstərməsi iqtisadi artımın yüksək dərəcələrinə nail olmaq üçün əsas amildir; maliyyə bazarlarının inkişaf səviyyəsinin kifayət qədər olmaması dünyanın bir çox ölkələrində yoxsulluğun səbəblərindən biridir.

Maliyyə bazarlarında hadisələr vətəndaşların şəxsi rifahına, istehsalçı və istehlakçı davranışına, iqtisadi inkişaf səviyyəsinə birbaşa təsir göstərir. Maliyyə bazarları kapital bazarının nəzəriyyəsinə əsaslanan tədqiqatlar, maliyyə sisteminə, faiz dərəcələrinin strukturuna və maliyyə aktivlərinin qiymətinə diqqət yetirir.

Maliyyə bazarı maliyyə alətlərinin mübadilə olunduğu və ya satıldığı bir bazardır. Maliyyə bazarları aşağıdakı üç əsas iqtisadi funksiyanı təmin edir:

- 1) qiymət artımı;
- 2) likvidlik;
- 3) əməliyyat xərclərinin azaldılması.

Qiymət artımı funksiyası, alıcılar və satıcılar arasında edilən əməliyyatlar deməkdir. Maliyyə bazarında maliyyə alətləri əməliyyat olunan aktivin qiymətini müəyyən edir. Eyni zamanda, pul vəsaitlərinin qoyuluşundan tələb olunan gəlir maliyyə bazarının iştirakçıları tərəfindən müəyyən edilir. Vəsait axtaranlar üçün motivasiya (kəsir vahidləri) investorların tələb etdiyi tələb olunan gəlirdən asılıdır. Borc vermək və ya sərmayə yatırmaq istəyənlərdən hansı vəsaitlərin pul vəsaitlərinə ehtiyacı olanlar arasında maliyyə alətlərinin verilməsi yolu ilə ayrılacaqlarını göstərən maliyyə bazarlarının bu funksiyalarıdır.

Likvidlik funksiyası, aktivin ədalətli bazar dəyəri ilə hər zaman satma qabiliyyətinin bir ölçüsü olaraq göstərildiyi üçün, investorlara maliyyə aləti satma imkanı verir. Likvidlik etmədən, investor onu satmaq üçün şərtlər yaranana qədər və ya emitentin müqavilə üzrə ödədiyi öhdəliyə qədər maliyyə alətinə malik olmaq məcburiyyətində qalacaq. Bütün maliyyə bazarları bir növ likvidliyini təmin edir. Bununla yanaşı, müxtəlif maliyyə bazarları likvidlik dərəcəsi ilə xarakterizə olunur.

Əməliyyat xərclərinin azaldılması funksiyası, maliyyə bazarının iştirakçıları bir maliyyə alətinin satışı üzrə xərclədiyi və (və ya) ödənildikdə həyata keçirilir. Bazar iqtisadiyyatlarında müəssisələrin və alətlərin mövcudluğu üçün iqtisadi əsaslandırma əməliyyat xərcləri ilə bağlıdır, beləliklə sağ qalan qurumlar və alətlər ən az əməliyyat xərclərinə malik olanlardır.

Maliyyə bazarlarını təsnif etmək üçün müxtəlif yollar var. Onlar ticarət etdikləri maliyyə alətlərinə, təmin etdikləri xidmətlərin xüsusiyyətlərinə, ticarət prosedurlarına, əsas bazar iştirakçılarına, həmçinin bazarların mənşəyinə görə təsnif edilir.

1.2. Maliyyə bazarının maliyyə münasibətləri sistemindəki yeri

Sərmayənin çəkildiyi bazar maliyyə bazarının adını daşıyır. Tipik olaraq maliyyə bazarının sektoru fərqlənir: kredit bazarı, qiymətli kağızlar bazarı, valyuta bazarı, qızıl və qiymətli metal bazarları və birbaşa investisiya bazarları. Maliyyə bazarında kapital axınları, iqtisadiyyatın real sektoruna (məhsul və xidmətlərin istehsalına) yatırılan dövlət borcu da daxil olmaqla borcla təminat mənbəyinə çevrilir.

Maliyyə bazarında, əslində, digər malların bazarlarından çox fərqlənmir. Burada da satıcılar, vasitəçilər alıcıları, reklam və marketinq tədqiqatları aparılır. Maliyyə bazarının spesifikliyi əmtəənin özündədir. Maliyyə bazarında mallar maliyyə alətləri və xidmətləridir.

Maliyyə alətləri müəyyən iqtisadi münasibətləri müəyyənləşdirmək formasıdır: əmlak, kredit, alqı-satqı və s. Bundan əlavə, bu fiksasiya forması maliyyə alətinin sahibini dəyişdirərək, bu münasibətlərdə iştirak edən tərəflərin birini dəyişdirməyi asanlaşdırır. Maliyyə əlaqələrinin bütün iştirakçılarını dəyişdirməyi istəməyən hallarda, bu münasibətləri digər müqavilə növləri, məsələn, kredit müqaviləsi, girov müqaviləsi və s. vasitəsilə formalaşdırır.

Maliyyə vasitəçisi maliyyə vəsaitlərinin borcalanları ilə birbaşa məşğul olmağın kreditorları və ya investorları üçün çətinləşdirən şərtlər olduqda pul vəsaitlərinin səmərəli yerləşdirilməsinin rolu ilə məşğul olan xüsusi maliyyə təşkilatıdır. Maliyyə vasitəçiləri arasında depozitar təşkilatları, sığorta şirkətləri, tənzimlənən investisiya şirkətləri, investisiya bankları, pensiya fondları daxildir.

Maliyyə vasitəçiliyinin rolu maliyyə bazarında bir-biri ilə məşğul olan kreditorlar / investorlar və borcalanlar tərəfindən həyata keçirilə biləndən daha əlverişli əməliyyat şərtləri yaratmaqdır.

Müəyyən maliyyə öhdəlikləri götürmüş tərəflərdən biri dəyişməz qalırsa və bu öhdəlikləri əldən verən digər tərəflər, bəzən bu öhdəliklərin yerinə yetirilməsini başqa bir şəxsə verməyi öhdəsinə götürürlərsə, onda bu münasibətlər maliyyə bazarında sərbəst dövriyyəsinə nəzərdə tutan maliyyə alətlərinin köməyi ilə rəsmiləşdirilir, məsələn, qiymətli kağızlar.

Beləliklə, maliyyə bazarında hər hansı digər əmtəə bazarına bənzəyir, ancaq əhəmiyyətli fərqlər var. Adi mallar istehsal edilir və maliyyə alətləri çıxarılır. Bütün növ bazarlarda malların alıcıya, maliyyə bazarında isə investorun maliyyə alətlərinin təqdim edilməsinə kömək etmək lazımdır. Bu bazarın əsasları əmtəə bazarı, pul və kapitaldır.

Bir kapital sahibinin sərmayə qoymağı bacara bilməsi üçün kifayət qədər kapitalla sahib olmalıdır. Belə bir kapital həcmi dərhal əldə edilə bilər, bu adətən, yığılma prosesindən əvvəldir. Birləşmə kiçik kapitalların birləşdirilməsi və ya böyüdülməsi, kapitalın artması ilə ifadə edilə bilər. Kifayət qədər məbləğdə kapital yığmaq üçün başqa variant isə bir müddət geri ödəmə şərtləri ilə satın alınmaq olar. Maliyyə bazarlarında kapital yığmaq və ya maliyyə fəaliyyət sahəsində borc almaq mümkündür.

Maliyyə bazarı ölkənin maliyyə sisteminin mərkəzləşdirilmiş (ümummilli) hissəsinin tərkib hissəsidir. Bildiyiniz kimi, maliyyə sisteminin mərkəzləşdirilmiş hissəsi ümumi daxili məhsulun və milli gəlirin yenidən bölüşdürülməsi prosesindən məsuldur. Dəyişiklik, maliyyə bazarında yaranan büdcə, sığorta əlaqələri və əlaqələrin köməyi ilə baş verir, bu əlaqələr bir-biri ilə əlaqələndirilir.

Büdcə kəsiri ödəmək üçün vəsait toplamaq lazımdır. Bu məqsədlə dövlət borcu kimi hökumət qiymətli kağızlarını satır. Bu halda dövlət maliyyə alətlərinin emitentidir. Müəyyən sənaye və müəssisələri idarə etmək hüququnu təmin etmək, səhmdar cəmiyyətlərində və ya banklarda səhmləri əldə etmək üçün dövlət maliyyə bazarının işində investor kimi iştirak edir.

Sığorta təşkilatları bir qayda olaraq səhmdar cəmiyyətlər şəklində yaradılır. Bu halda onlar səhmdar əməliyyatlarında emitentlər kimi iştirak edirlər. Qorunan fondların əksəriyyəti, investorun rolunu yerinə yetirərkən, məsələn, vəziyyətə həssas qiymətli kağızlara investisiya qoymaq üçün sığorta şirkətləri tərəfindən istifadə olunur. Sığorta təşkilatlarının mənfəəti onların yaratdıqları qiymətli kağızlar portfelinin idarə olunmasının effektivliyindən asılıdır.

Müvəqqəti sərbəst kapital fond bazarında dolaşır. Bununla yanaşı, digər sahələrdə, məsələn, bank əmanətlərinə qoyulan investisiyalarda istifadə edilə bilər.

Buna görə fond bazarı onların iştirak etdiyi üçün maliyyə bazarının digər sektorları ilə rəqabət aparmalıdır. İnvestisiya kapitalının ən təsirli istiqamətini bir sıra amillər müəyyən edir. Bu amillərdən ən vacibi arasında müəyyən bazar sektoru və risk səviyyəsi, bank faiz dərəcələri və banklar üçün ehtiyat dərəcəsi, müxtəlif bazar sahələrini təşkil etmək üçün şərait və investorlar üçün rahatlıq, bazar likvidliyi, vergi şərtləri və s. daxildir.

Maliyyə törəmələri bazarlarının yaradılması və böyüməsi keçmiş otuz beş il ərzində maliyyə bazarlarında böyük inkişaf tendensiyası olmuşdur. Maliyyə yeniliyi və bazar tələbatının artması törəmələrin ticarətinin sürətlə artmasına gətirib çıxardı. Maliyyə törəmələrinin inkişafı biznesin qloballaşması, valyuta məzənnələrinin artım templəri, inflyasiyanın artması və dalğalanma dərəcələri ilə sürətləndirilmişdir.

Tarixi qısa bir dövr üçün qəbul edilmiş qanunvericilik və normativ aktlar və normativ sənədlər əsasında kapitalın, maliyyə bazarının paylanması və yenidən bölüşdürülməsi üzrə xidmətlərin göstərilməsi üçün müasir bir mexanizm yaradılmış, onun əsas iştirakçıları maliyyə-kredit təşkilatlarıdır (satıcının emitentləri, alıcı-investorlar, vasitəçilər-provayderlər).

Maliyyə sistemi iqtisadi inkişafı stimullaşdırmaqla iqtisadiyyatda əsas rol oynayır, iqtisadi aktyorların fəaliyyətinə təsir göstərən, iqtisadi rifahı təsirləndirir. Bu, maliyyə infrastrukturunu, həmin vəsaitləri daha səmərəli şəkildə istifadə etməyə imkan verən şəxslərə ayırır. Maliyyə sistemi pul vəsaitlərinin daha effektiv ötürülməsinə imkan yaradır. Əməliyyatın bir tərəfi digər tərəfdən daha üstün məlumatlara malik ola biləcəyi üçün, məlumatın asimmetr probleminə və maliyyə resurslarının səmərəli şəkildə ayrılmasına gətirib çıxara bilər. Məlumatın asimmetr problemini aradan qaldırmaqla, maliyyə sistemi sərmayə yatırdığı və vəsaitə ehtiyacı olanlar arasında tarazlığı asanlaşdırır.

1.3. Maliyyə bazarının tənzimlənməsinin nəzəri əsasları

Müəssisənin maliyyə fəaliyyəti maliyyə bazarının fəaliyyətinə, onun növləri və seqmentlərinə, onun konyunkturunun inkişafına bağlı olaraq ayrılmazdır. Ən ümumi formada maliyyə bazarı müxtəlif maliyyə alətləri və maliyyə xidmətləri alqı-satqının obyektı olduğu bir bazardır.

Maliyyə bazarı maliyyə qaynaqları əmtəə olaraq fəaliyyət göstərən bir bazardır. Maliyyə bazarının məqsədi maliyyə resurslarına ehtiyacı olan strukturlara pul vəsaitlərinin effektiv yığılmasını və onların həyata keçirilməsini təmin etməkdir.

Ümumiyyətlə, maliyyə bazarının tənzimlənməsi iştirakçıların ədalətli müalicəsini təmin etmək məqsədi daşıyır.

Səhv tətbiqlərə cavab olaraq bir çox tənzimləmə qəbul edilmişdir. Tənzimlənmənin əsas məqsədlərindən biri investisiya qərarlarının qəbul edilməsi üçün dəqiq məlumatların açıqlanmasını təmin etməkdir. Məlumat yalnız sərmayəçilərin məhdud dəsti ilə açıqlanırsa, bu, digər investorlar qrupları üzərində böyük üstünlüklərə malikdir. Beləliklə, tənzimləyici çərçivə şirkətlər tərəfindən açıqlamaların bərabər şəkildə təmin edilməsini təmin etməlidir.

Mühasibat prosedurlarının nəzarətində auditorların rolunu gücləndirmək məqsədilə son dövrlərdə tənzimlənmələr böyük iflaslara, əsaslı təmir edilmiş korporativ idarəetməyə cavab olaraq qəbul edildi. 2002-ci ildə ABŞ-da Sorbanes-Oxley Aktı xüsusilə Enronun iflasından sonra şirkətlərin idarə olunmasını gücləndirmək üçün nəzərdə tutulmuşdu. Qlobal şirkətlər vasitəsilə, ilk növbədə, beynəlxalq səviyyədə birbaşa nəticələr var idi. 2010-cu il ABŞ-ın Wall Street İslahatı və İstehlakçıları Qoruma Qanunu (Dodd-Frank), istehlakçıların qorunmasını təmin etmək məqsədilə ABŞ-da maliyyə bazarları və maliyyə vasitəçiləri üçün daha sərt maliyyə tənzimləmə tətbiq etməyi hədəfləyir. Bu, AB-nin və dünyanın digər yerlərində böyük maliyyə tənzimləmə sisteminin inkişafı ilə bərabərdir.

İqtisadiyyatın maliyyə sistemi üç komponentdən ibarətdir:

1) maliyyə bazarları;

2) maliyyə vasitəçiləri;

3) maliyyə tənzimləyiciləri.

Funksional yanaşmaya görə, maliyyə bazarları korporasiyalar, hökumətlər və fərdlər tərəfindən investisiyaların maliyyələşdirilməsi üçün pul vəsaitlərinin hərəkəti üçün kömək edir. Maliyyə təşkilatları, vasitəçilik funksiyasını yerinə yetirərkən maliyyə bazarlarında əsas oyunçulardır və bu səbəbdən pul vəsaitlərinin hərəkəti müəyyənləşdirir. Maliyyə tənzimləyiciləri maliyyə sistemindəki iştirakçıların monitorinqi və tənzimlənməsi rolunu oynayır.

Sistemin əsas funksiyası sistemin son istifadəçilərinin iki qrupu arasında kreditlər ayırmaqdır: borc verənlərdən ("əlavə bölmələr") borcalanlara ("kəsir vahidi"). Bununla yanaşı, bir maliyyə sistemi ödəniş imkanları, sığorta, pensiya və xarici valyuta kimi bir sıra xidmətlərin təmin edilməsini təmin edir ki, bu da insanların mövcud borc portfellerini tənzimləməsinə imkan yaradır.

Son istifadəçilər arasında birbaşa borc və borc verməklə yanaşı, vasitəçilər və mütəşəkkil bazarlar vasitəsilə borc götürmə və kreditləşmə mühüm üstünlüklərə malikdir. Bunlar qısa müddətli əmanətlərin ödəmə müddətinin daha uzun müddətli kreditlərə çevrilməsini, risklərin azaldılmasını və əməliyyat xərclərini nəzarət etməkdən ibarətdir.

Maliyyə bazarlarının sahəsi və onun nəzəri əsasları maliyyə sisteminin öyrənilməsi, faiz dərəcələrinin strukturu və riskli aktivlərin qiymətinə əsaslanır.

Əsas bazar oyunçuları hökumətlər, qeyri-maliyyə təşkilatları, depozitar təşkilatları, sığorta şirkətləri, aktivlərin idarə olunması şirkətləri, investisiya bankları, qeyri-kommersiya təşkilatları və xarici investorlardır.

Maliyyə bazarları xarici bazarlara, kapital bazarlarına qarşı pul bazarlarına, pul vəsaitlərinə qarşı törəmə bazarlara, birincil və ikincil bazarlara, ictimai bazarlara qarşı xüsusi yerləşdirmələrə, əksər bazarlara qarşı valyuta bazarı təsnif edilir.

Maliyyə bazarları və vasitəçilər maliyyə tənzimləyicilərinə tabedirlər. Nəzarət sistemindəki son dəyişikliklər, 2008-ci ilin kredit bazarında yaşanan problemlərə və maliyyə böhranına cavab olaraq baş verir.

Maliyyə bazarlarının gələcək qloballaşması müxtəlif ölkələrdə maliyyə bazarlarının yeganə bazarda integrasiya olunma tendensiyası ilə bağlıdır. Qloballaşmaya gətirib çıxaran əsas amil telekommunikasiya xidmətinin inkişafı olmuşdur. Digər amillər portfellərin beynəlxalq diversifikasiyasına və milli maliyyə bazarlarının tənzimlənməsinə yönəldilmişdir.

1.4. Bankların maliyyə bazarındakı fəaliyyəti

Banklar, maliyyə bazarlarında ən aktiv iştirakçılardır. Müasir maliyyə bazarlarında pul bazarları, kredit bazarları, qiymətli kağızlar bazarları, valyuta bazarları və s. daxil olan kompleks struktur var.

Maliyyə bazarlarında iştirakçılar emitentlər, vasitəçilər və investorlardır. Emitentlər bazarlarda vasitəçilər vasitəsilə yerləşdirilən kapital və borc qiymətli kağızlarını buraxır. Investorlar gəlir əldə etmək üçün qiymətli kağızlar, valyuta və qiymətli metallar əldə edirlər. Vasitəçilər emissiya olunmuş qiymətli kağızların ilkin yerləşdirilməsini və ikincil bazarda onların dövriyyəsinə təmin edir, qiymətli kağızlar, valyuta, qiymətli metalların alqı-satqısı, mühasibat uçotu, portfelin idarə edilməsi və s.

1. Valyuta bazarı institusional baxımdan maliyyə bazarının müstəqil seqmenti kimi valyuta əməliyyatları həyata keçirən bir sıra müxtəlif iqtisadi agentlərdən ibarət olmasıdır. Funksional nöqteyi-nəzərdən, valyuta bazarının beynəlxalq hesablaşmaların vaxtında həyata keçirilməsini, valyuta risklərinin sığortalanmasını, aktivlərin diversifikasiyasını, iştirakçıları tərəfindən valyuta məzənnələrindən (valyuta məzənnəsi fərqlərindən) fərqlər şəklində mənfəət əldə etməsini təmin edən bir mexanizm kimi nəzərdən keçirilə bilər.
[<http://azerbaijanleasing.com>]

Başqa sözlə, valyuta bazarı xarici valyutanı alqı-satqı əməliyyatları, kredit əməliyyatları və xarici valyutada göstərilən digər maliyyə alətləri ilə, kommersiya bankları, banklar və müştərilər, banklar və Mərkəzi Bank eləcə də digər maliyyə institutları arasında əməliyyatlara vasitəçilik edən iqtisadi əlaqələr sahəsidir.

Valyuta bazarının əsas iştirakçıları aşağıdakılardır:

- mərkəzi bankın xarici valyutada vəsaitlərlə bank əməliyyatları aparmaq üçün lisenziyası olan kredit təşkilatları;
- valyuta əməliyyatları aparmaq qaydalarını müəyyən edən və özü bazarda valyuta əməliyyatları aparan Mərkəzi Bank;

- banklar və ya digər kredit təşkilatları vasitəsilə valyuta bazarında iştirak edən iqtisadi şəxslər, hökumət nazirlikləri və qurumları.

Maliyyə bazarlarında maliyyə alətləri ilə əməliyyatlar aparılır. Maliyyə aləti hər hansı bir müqavilə kimi başa düşülür, bunun nəticəsində eyni zamanda bir şirkətin maliyyə aktivləri və maliyyə öhdəliyi və ya kapital aləti mövcuddur. Maliyyə aktivlərinə pul daxildir; potensial əlverişli şəraitdə başqa bir şirkətlə maliyyə alətlərinin mübadilə hüququna dair müqavilədə nəzərdə tutulan digər bir şirkətdən pul və ya digər maliyyə aktivini üzrə iddia hüququ. Maliyyə aktivləri həmçinin digər şirkətin səhmdar alətlərini və hesablaşmaların şirkətin öz kapital alətləri ilə verəcəyi müqavilələri də əhatə edir. Səhmdar aləti, bütün öhdəliklərini, məsələn, səhmləri, məhdud məsuliyyətli cəmiyyətdə səhmdar cəmiyyətlərinin paylarını çıxardıqdan sonra qalan aktivlərin payına sahib olmaq hüququnu təsdiq edən hər hansı müqavilədir.

Maliyyə öhdəliyi digər bir şirkətə pul və ya digər maliyyə aktivini vermək və ya başqa bir şirkətlə potensial əlverişsiz şərtlərlə maliyyə alətlərini mübadilə etmək üçün müqavilə üzrə öhdəlik kimi müəyyən edilə bilər. Maliyyə öhdəlikləri də müqavilələrdir, hesablanması şirkətin öz kapital alətləri ilə aparılacaqdır.

Maliyyə alətlərinin xüsusi qrupu faiz dərəcəsi, maliyyə alətinin qiyməti, əmtəə qiyməti, valyuta məzənnəsi, qiymət indeksi və ya dərəcələri, kredit reytingi və ya kredit indeksi, başqa bir dəyişən (bəzən əsas olaraq adlandırılan) bir dəyişiklik nəticəsində onların dəyərinin dəyişməsi ilə xarakterizə olan törəmə birləşmələrdən ibarətdir, onların alınması üçün digər müqavilələrlə müqayisədə kiçik bir ilkin sərmayə tələb olunur, bununla da bazar şəraitində dəyişikliklərə oxşar şəkildə cavab verilir və gələcəkdə onlar üçün hesablamalar aparılacaqdır. Törəmə alətlərin nümunələri gələcək müqavilələr, forward müqavilələr, variantlar müqavilələri, svoplardır.

Bir törəmə adətən adi bir məbləğə malikdir, yəni, valyuta məbləği, səhmlərin sayı, müqavilədə göstərilən ağırlıq, həcm və ya digər vahidlərin sayı. Amma, törəmə alətin şərtlərinə uyğun olaraq, investor və ya törəmə alət verən şəxs investisiyalar tələb etmir və ya əksinə müqavilənin bağlanması zamanı şərti miqdar

əldə edir. Lakin, müqavilə gələcəkdə müəyyən bir hadisənin baş verməsi nəticəsində müəyyən ödənişi təmin edə bilər, ödəniş məbləği konkret məbləğdən asılıdır.

Maliyyə bazarında banklar bu bazarda emitentlər, investorlar və peşəkar iştirakçılar kimi çıxış edə bilərlər.

Emitentlər kimi, banklar öz adından çıxış edirlər və birincil bazarda pay yerləşdirirlər - öz borclarını, borclarını yaratmaq və artırmaq üçün - borc edilmiş kapitalın cəlb edilməsi üçün, həmçinin bank sənədi və borclarını - borc edilmiş resursların həcmi artırmaq. Bankların emitentlər kimi fəaliyyət göstərməsi yalnız öz qiymətli kağızlarının verilməsini deyil, banklar tərəfindən buraxılmış qiymətli kağızlar tərəfindən təsdiq edilmiş investorların hüquqlarının həyata keçirilməsini təmin etmək məqsədilə məqsədyönlü fəaliyyətlərdən ibarətdir:

- faiz və dividendlərin ödənilməsi;
- borc qiymətli kağızlarının ödəmə müddətində geri qaytarılması;
- səhmdarların səhmdarların ümumi yığıncağının keçirilməsi daxil olmaqla, bank rəhbərliyinə iştirakının şərtlərinin yaradılması;
- emitent bankının fəaliyyəti haqqında məlumat vermək.

Maliyyə bazarında sərmayəçilər olaraq fəaliyyət göstərən banklar, resurslarının bir hissəsini maliyyə alətlərinə mənfəət üçün investisiya edirlər. Bankların investor kimi fəaliyyət göstərməsi qiymətli kağızların alqı-satqısı üçün əməliyyatların aparılmasını nəzərdə tutur; alınmış qiymətli kağızlar üçün girovun alınmasına qarşı kreditlərin cəlb edilməsi, habelə investor bank tərəfindən əldə edilmiş qiymətli kağızlarla təsdiq edilmiş hüquqların satışı:

- faizlərin, dividendlərin və qiymətli kağızların ödənilməsinə aid məbləğlərin alınması;
- səhmdar-emitentin rəhbərliyində iştirak;
- kreditor və ya səhmdar kimi iflas proseduruna iştirak;
- şirkətin ləğvi halında əmlakın payının alınması.

Maliyyə investisiyalarının obyektı yalnız qiymətli kağızlar deyil, digər maliyyə aktivləri, məsələn, valyuta, qiymətli metallar, həmçinin törəmələr ola bilər.

İnvestorların rolu ilə banklar böyük institusional investorlar - sığorta şirkətləri, pensiya fondları, maliyyə aktivlərinin böyük portfəlləri olan investisiya fondları, maliyyə alətləri ilə geniş miqyaslı əməliyyatlar aparmaq və maliyyə bazarlarının strukturu və dinamikasına daim artan təsir göstərən maliyyə bazarlarında rəqabət aparırlar.

Professional bazar iştirakçıları kimi, banklar qiymətli kağızlar bazarında bir sıra peşə fəaliyyətlərini həyata keçirə bilərlər:

- vasitəçilik - mülki hüquq əməliyyatlarında qiymətli kağızlarla komissiya və ya komissiya razılaşması əsasında fəaliyyət göstərən , müqavilədə müvəkkilin və ya komissiya orqanının səlahiyyətlərinə tapşırıq olmadıqda bu cür əməliyyatların həyata keçirilməsi üçün etibarnamə əsasında fəaliyyət göstərən vəkil və ya komissiya agentı kimi;
- diler - qiymətli kağızların alqı-satqı və ya satma qiymətlərini, alqı-satqı və (və ya) bu qiymətli kağızları özləri tərəfindən elan edilmiş qiymətlərlə satma və ya satma öhdəliyi ilə açıq şəkildə elan etməklə, öz adından və öz xərcləri ilə qiymətli kağızlar alqı-satqı əməliyyatları aparmaq;
- qiymətli kağızların idarə edilməsi üçün - öz adından bir şəxsin digər şəxsə məxsus olduğu və bu şəxsin mənfəətinə uyğun qiymətli kağızlara malik olduğu bir müddət ərzində etibarnamə üzrə müəyyən bir müddət ərzində vergiyə cəlb edilməsi; qiymətli kağızlara investisiyalar üçün nəzərdə tutulmuş pul vəsaitləri; qiymətli kağızların idarə edilməsi prosesində alınmış pul və qiymətli kağızlar;
- klirinq - qarşılıqlı öhdəliklərin (qiymətli kağızlarla əməliyyatlar haqqında məlumatların toplanması, razılaşdırılması, məlumatların düzəldilməsi və onlar üçün uçot sənədlərinin hazırlanması) müəyyənləşdirilməsi və qiymətli kağızların hesablaşmalarının aparılması;

- depozitari - qiymətli kağızların sertifikatlaşdırılmasına və (və ya) mühasibat uçotu , qiymətli kağızlara olan hüquqların verilməsi üçün xidmətlərin göstərilməsi.

Qiymətli kağızlar bazarında peşəkar fəaliyyətin bütün növləri xüsusi razılıq əsasında həyata keçirilir - Maliyyə Bazarları Xidməti tərəfindən verilən lisenziya əsasında.

Qiymətli kağızlar bazarında peşə fəaliyyətinə əsasən, müasir bank biznesinin xüsusi bir xətti yaradılır: inkassasiya, ikitərəfli bazar vasitəçiliyi, depozitar xidmətlər və maliyyə konsaltinqini əhatə edən investisiya vasitəçiliyi xidmətləri. Bu xidmətlər banklar tərəfindən özləri tərəfindən resursların cəlb edilməsi və yerləşdirilməsi ilə əlaqədardır, onlar bank sektorunun rentabelliyyənin təmin edilməsində əhəmiyyəti davamlı olaraq artan komissiya gəlirləri gətirirlər.

Peşəkar iştirakçıların rolu ilə müstəqil brokerlik idarələri, maliyyə və investisiya şirkətləri, idarəetmə şirkətləri, müstəqil depozitar və banklar qeydiyyatdan keçən bazarlarda rəqabət aparırlar ki, Maliyyə Bazarları Xidmətləri lisenziyası əsasında bazar iştirakçılarına müxtəlif vasitəçilik və əlaqəli xidmətləri təqdim edirlər. Bankların rəqabət üstünlükləri geniş müştəri bazasının, geniş filial şəbəkəsinin, peşəkar menecerlərin və fond bazarının analitiklərinin mövcudluğudur. Banklar, bazar münasibətlərinin sistemindəki xüsusi mövqeyinə görə qiymətli kağızlar bazarında peşəkar fəaliyyətini asanlaşdıran bazarlar və müştərilərə dair geniş məlumat həcmələrini əhatə edir.

Peşəkar xidmətlər həm banklar, həm də ibtidai və ikincil bazarlarda təmin olunur. Birincil bazarda, müştərilərin qiymətli kağızlarının ilkin yerləşdirilməsinə vasitəçilik edir , broker xidmətləri göstərilir və ikincil bazarda diler əməliyyatları aparırlar.

Banklar, valyuta bazarında əməliyyatları müştərilərin (vasitəçi) maraqları və öz maraqları (sərmayə) ilə həyata keçirə bilirlər. Müştərilər üçün (rezident və qeyri-rezidentlər) banklar ixrac-idxal və digər xarici iqtisadi əməliyyatlara xidmət göstərmək üçün əməliyyatlar aparırlar; beynəlxalq ödənişlər həyata keçirmək; xarici valyutada kreditlər vermək; müştərilərin adından xarici valyuta və digər

valyuta dəyərlərini almaq və satmaq; məsləhət və informasiya xidmətlərini təmin edir.

Banklar, öz maraqlarına uyğun olaraq, kreditlər və depozitləri xarici valyutada cəlb etmək və yerləşdirmək üçün banklararası əməliyyatlar həyata keçirir; xarici valyuta və digər valyuta dəyərlərinin alqı-satqısı, spekulyativ məqsədlər, eləcə də xarici iqtisadi fəaliyyət risklərinin (hedcinq) sığortalanması üzrə əməliyyatlar.

Ticarət banklarının valyuta bazarlarında əməliyyatları böyük həcmdə və əhəmiyyətli risklərlə xarakterizə olunur. Eyni zamanda, banklar öz əməliyyatlarının miqyasını, əməliyyatların və gəlirlərin sayını artırmaq, müştəri bazasını genişləndirməyə və aktivləri diversifikasiya etməyə imkan verir.

Fəsil II. Azərbaycanca maliyyə bazarı və bank fəaliyyəti

2.1. Azərbaycanca maliyyə bazarının mövcud vəziyyəti

Maliyyə bazarı tələb və təchizatın qarşılıqlı təsiri əsasında vasitəçilərin köməyi ilə kreditörə və borcalanlar arasında kapitalın yenidən bölüşdürülməsi mexanizmidir.

Ölkə iqtisadiyyatında kompleks institusional islahatların milli iqtisadiyyatın şaxələndirilməsi, yeni iqtisadi inkişafa və davamlı inkişaf modelinə keçid strategiyasının həyata keçirilməsinə müsbət təsirini vurğulayan Prezident İlham Əliyev qeyd etmişdir ki, ölkənin makroiqtisadi sabitliyi nəticəsində ölkənin qeyri – neft ÜDM-i, real artım 2,7% olmuşdur.

2017-ci ildə bank sektorunun təkmilləşdirilməsi və yenidən qurulması, maliyyə vasitəçiliyinin bərpası, maliyyə bazarlarının daha yaxşı tənzimlənməsi və nəzarət edilməsi, habelə maliyyə savadlılığı və istehlakçı hüquqlarının qorunması məsələləri Maliyyə Bazarlarına Nəzarət Palatasının maliyyə bazarında prioritet sahələrindəndir.

Kapital hesabının liberallaşdırılması, səmayənin iqtisadiyyata daxil olduğu və xaricinə çıxması üçün məhdudiyyətlərin və ya kapital nəzarətinin aradan qaldırılmasını təsvir edir. İnkişaf etməkdə olan ölkələrdə kapital hesabının liberallaşdırılması, ümumiyyətlə, maliyyə liberallaşması, yəni daxili maliyyə bazarında məhdudiyyətlərin aradan qaldırılması ilə müşayiət olunur.

Azərbaycan Respublikasında iqtisadi islahatlar və onun qlobal iqtisadiyyata integrasiyasının dərinləşməsi iqtisadi inkişaf şəraitində dinamik inkişaf edir. İqtisadi inkişaf üçün ölkəmizdə maliyyə bazarının formalaşması üçün daxili və xarici resursların cəlb edilməsi bunun həyata keçirilməsini zərurətə çevirmişdir.

Respublikamızın maliyyə bazarı 1995-ci ildən formalaşmağa başlamışdır. Birja əməliyyatlarında 1767,7 mlrd. manat məbləğində bütün fond qiymətləri dövriyyəsi formalaşmışdır. 1998-ci ildə 547 səhmdar cəmiyyət, regionda 79

kommersiya bankı, bir çox sığorta şirkəti, kredit ittifaqı, investisiya fondları. 1998-ci ildən Azərbaycan Respublikasının maliyyə bazarında kəmiyyət və keyfiyyətli ciddi dəyişikliklər baş vermişdir. Son 20 il ərzində maliyyə bazarının tənzimləyici çərçivəsi və onun komponent seqmentləri bir çox qanun və qərar qəbul etmişdir. Azərbaycan Respublikasının Mülki Məcəlləsi idarəetmə, pul güzəştləri (faktoring) əsasında etibarlı maliyyə icarəsi (lizinq) maliyyələşdirmə üçün hüquqi əsasda bank qanunvericiliyi yenilənmiş, sığorta şirkətlərinə olan tələblərin artması, audit sistemi yaradılmışdır. Amma praktikada maliyyə bazarının dövlətin maliyyə resursları birtərəfli olaraq tələbatı ödəyir.

Maliyyə resurslarının alıcılarında müəssisə və təşkilatların payı artdı və dövlətin payı azalmağa başladı. Borclu vəsaitin xərclərinin nisbətən azalması səbəbindən onların bir çox müəssisələrə çıxışı təmin edilmişdir. Halbuki hazırda Azərbaycanın maliyyə bazarı inkişaf etməkdə olan (inkişaf etməkdə olan) bazar qrupuna məxsusdur.

Pul bazarı qısamüddətli pul axınlarının axdığı bir bazardır. Bəzi ölkələrdə valyuta və kredit bazarları da pul bazarının bir hissəsidir. Pul bazarı alətləri kimi depozitin əhəmiyyətli rolu və sertifikatları oynamaq. Layihə kreditlər üçün birtərəfli borc öhdəliyi və əmanətçilər üçün nəzərdə tutulmuşdur (valyuta vekselləri sahibkarlar müəyyən bir məbləğdə ödəmə şərti öhdəliyini təsdiq edən sənədlər). Sadə bir qanun layihəsi, məsələn, ödəniş ödənilmədiyi, lakin müəyyən bir müddətdən sonra, istiqrazın emissiyası zamanı veksələ verildiyi bir ödəniş və kommersiya krediti kimi çox rahatdır. Burada təşviqatçının ödəmə öhdəliyi yoxdur, lakin bunun əvəzinə qanun layihəsinin məbləği ona aiddir.

Fond bazarı qiymətli kağızlar bazarı olan səhmlər vasitəsilə əməliyyatların aparıldığı bir bazardır. Azərbaycanın fond birjası zəif inkişaf etmişdir. Bunun əsas səbəbi maliyyə savadlılığının qeyri-kafi olduğunu, maliyyə hesabatlarının şəffaflığının şübhə doğurduğunu, cəmiyyətlər müəyyən bir mənada investorların cəlb edilməsində maraqlı deyillər və s.

Bunun səbəbləri təsvir edilə bilər. Yerli fond bazarında istifadə olunan səhmlər iki ədəddir qruplara bölünür: imtiyazlı səhmlər və adi səhmlər. Hər adi

səhmdarı səhmdarların yığıncağında iştirak edir və bu görüşdə səs vermək hüququna malikdir idarəetmə orqanı tərəfindən seçilə və seçilə bilər. İmtiyazlı səhmlər bu hüquqa aiddir lakin onlar səhmlər üçün nəzərdə tutulmuşdur ki, üstünlük var dividendlərin geri qaytarılması şirkətin fəaliyyətindən asılı deyildir. Təminatların olmaması müəssisənin uğurlu olmasıdır dividendlər adi səhmlər və imtiyazlı səhmlər üzrə artır dəyişməz olaraq qalır.

Valyuta bazarı valyutaların satıldığı və satın alındığı bir bazardır. Beynəlxalq təcrübədə bu forex adlanır. Respublikamızda valyuta bazarı iştirakçıları əsasən broker şirkətləri, kommersiya bankları və şəbəkə sistemlərində çalışan şəxslərdir. Valyuta bazarında pul almaq və satmaqdan başqa, ən yüksək həcmli əməliyyatlar nağdsız pullarla əməliyyatlardır. Valyuta bazarında valyuta, ümumiyyətlə, ölkənin milli valyutasına dəyişir. Əlbəttə ki, ölkənin valyuta bazarında iki xarici pul dolayı və ya dolayı olmayan yolla ötürülə bilər. Azərbaycanın valyuta (forex) bazarında milli valyuta yoxdur, əməliyyatlar xarici valyutalar (USD, EUR, JPY, GBP, CHF və s.) əsasında həyata keçirilir.

Kredit bazarı borc kapital bazarlarıdır. Təchizat və gəlirin tələbi şəraitində baş verir. Kredit bazarının əsasları kredit borclarının ödəmə, geri qaytarma və ödəmə şərtləri ilə borclanılmış pulların yenidən bölüşdürülməsini təmin edən iqtisadi mexanizmdir. Bazar fəaliyyəti banklar və onları mobilizə etmək və kreditləşdirə biləcək vəsaitlər vasitəsilə həyata keçirilir.

Sığorta bazarı xüsusi sosial-iqtisadi əlaqələrdir, pul mübadiləsi sahəsi, sığorta müdafiəsi satış obyektinin rolunu oynayır. Bu bazarın inkişafı və həyata keçirilməsi üçün obyektiv əsaslar gözlənilməz şərtlər olması halında qurbanlara pul vermək zəruridir. Müasir sığorta sığortası təsnifatı əsasən həyat sığortası və icazəsiz sığorta müqaviləsinə aiddir. Sığortalıya gəldikdə isə, bu könüllü və məcburidir. Azərbaycanda sığorta növləri və növləri dövlət və sığorta şirkətləri tərəfindən həyata keçirilir. Azərbaycanda sığorta bazarının strukturu aşağıdakı sxemə görə aydın görünür.

Ölkənin iqtisadiyyatının inkişafında maliyyə bazarının rolu və mövqeyi bazar iqtisadiyyatı vasitəsi ilə inkişaf etmiş ölkələrin təcrübəsində yaxşı sübuta yetirilir.

Lakin bazar iqtisadiyyatına daxil olan Azərbaycan Respublikasında maliyyə bazarının yüksək səviyyədə inkişaf etməməsi səbəbindən, ölkənin sosial və iqtisadi inkişafında onun rolu çox yüksək deyil. Buna baxmayaraq, dövlətin söyləri maliyyə bazarının təkmilləşdirilməsinə yönəldilmiş dövlət proqramlarının həyata keçirilməsi, eləcə də onun sosial və iqtisadi inkişafa təsiri nəticəsində əldə edilib.

Azərbaycanın sürətli sosial və iqtisadi inkişafı, ölkədə biznes mühitinin yaxşılaşdırılması üçün alınan tədbirlər və s. nüfuzlu beynəlxalq təşkilatlar tərəfindən yüksək qiymətləndirilir.

Ölkənin sosial-iqtisadi inkişafında maliyyə bazarının rolunun artırılması əsasən dövlətin tənzimlənməsindən asılıdır ki, bu istiqamətdə dövlətin əsas vəzifələri aşağıdakılardır:

- qiymətli kağızlar bazarının inkişafının dövlət proqramının həyata keçirilməsi;
- peşəkar iştirakçılar və müştərilər üçün qiymətli kağızlar bazarının təmin edilməsi;
- qiymətli kağızlar bazarında açıq informasiya sisteminin yaradılması və bazar iştirakçıları tərəfindən məlumatların məcburi açıqlanmasının monitorinqi.

Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 24 noyabr 2003-cü il tarixli "Azərbaycan Respublikasında sosial-iqtisadi inkişafı sürətləndirmək üçün tədbirlər haqqında" fərmanında iqtisadçı və iqtisadi xidmətlərə qədər bir sıra mühüm məsələlər qaldırılmış və onun tətbiqi mexanizminin müəyyənləşdirilməsi üçün vəzifələr müəyyənləşdirilmişdir. Bu fəaliyyətlər maliyyə bazarının inkişafı və resursların təmin edilməsi, habelə ötürülən məlumatların maksimum şəffaflığıdır.

Maliyyə bazarının iqtisadi sistemə təsirini qiymətləndirmək üçün bu nümunəyə nəzər salaq. Bildiyiniz kimi, inflyasiyanın səbəblərindən biri dövriyyədə pul kütləsinin artmasıdır. Qiymətli kağızlar bazarında inflyasiya bir-birinə bağlıdır. Inflyasiyadan müvəqqəti olaraq fərdi istehlak deyil, investisiya prosesləri ilə azad pul vəsaitlərinin hərəkəti məhdudlaşdırıla bilər. Bu yalnız maliyyə bazarının inkişafı yolu ilə mümkündür. Dövlət qiymətli kağızlarının rolunu qeyd etmək vacibdir. Dövlət və korporativ qiymətli kağızların emissiyası emissiya rolunu oynayır və bu, inflyasiyanı maneə törətmiş investisiya məqsədləri üçün dövriyyədə

həddindən artıq pul axınlarına gətirib çıxarır. Bu gün emissiya edilmiş qiymətli kağızlar (GT-Bills və qeydlər) inflyasiyanın azaldılmasında əsas rol oynayır.

Ümumi göstəricilər						
	2016		2015		məbləğ üzrə fərq	bazar payı (%)
	yanvar - sentyabr		yanvar - sentyabr			
	əqd sayı	məbləğ (AZN)	əqd sayı	məbləğ (AZN)		
Korporativ qiymətli kağızlar	2,080	8,287,491,583	3,593	3,142,450,065	2.6 dəfə	70%
İlkin bazar	155	7,908,487,290	181	1,273,139,147	6.2 dəfə	
Təkrar bazar	1,925	379,004,293	3,412	1,869,310,918	4.9 dəfə	
Dövlət qiymətli kağızları	158	380,109,642	14	19,777,809	19.2 dəfə	3%
İlkin bazar	111	261,429,317	0	0		
Təkrar bazar	47	118,680,325	14	19,777,809	6 dəfə	
Törəmə maliyyə alətləri	33,585	3,208,684,549	40,919	5,675,915,926	43.5%	27%
Repo/əks-repo	1	1,464,758	101	113,771,323	78 dəfə	
Qiymətli kağızlar bazarı	35,824	11,877,750,532	44,627	8,951,915,123	33%	100%
İlkin bazar	266	8,169,916,607	181	1,273,139,147	6.4 dəfə	
Təkrar bazar	35,557	3,706,369,167	44,446	7,678,775,976	2.1 dəfə	

2.2. Azərbaycan maliyyə bazarında bankların iştirakı

Bank sistemi Azərbaycanın maliyyə sisteminin mühüm elementi hesab olunur. Bu gün banklar aktivlərin və kapitalın həcmi, habelə regional əhatə dairəsi üçün digər maliyyə vasitəçilərindən geri qalıblar.

Məlum olduğu kimi, maliyyə bazarında iştirakçıların bir qismi əhalidir. Ölkəmizin maliyyə bazarının seqmentləri yüksək səviyyədə inkişaf etmədikləri üçün buranın olması minimaldır və bu, demək olar ki, yalnız bankların depozitlərini təsir edir.

Bazar prinsiplərinə əsaslanan qabaqcıl iki addımlı bank sistemi (ilk addımda Azərbaycan Respublikasının Mərkəzi bank, ikinci kommersiya bankları və digər qeyri-bank kredit təşkilatları) respublikada fəaliyyət göstərir. İslahatların ilk mərhələsində dövlət banklarının yenidən qurulması və bərpası tədbirləri alınmış, fərdi bank sisteminin institusional formalaşması təmin edilmişdir. Bu mərhələdə kapitalla dair aşağı tələblər, sistemə daxil olmaq üçün çox liberal şərtlər müəyyən edilmiş və bank fəaliyyətinin tənzimlənməsi üçün yumşaq tənzimləyici qurumlar tətbiq edilmişdir. Bu proseslər nəticəsində bank sistemi institusional şəkildə genişlənməyə başlamış və özəl bankların sayı sürətlə artmışdır.

Azərbaycan yeni neft qiymətlərinin düşməsindən, yüksək inflyasiyadan və maliyyə sektorundakı böhrandan irəli gələn bir sıra mühüm problemlər qarşısında orta müddətli inkişaf strategiyasını yenidən müəyyənləşdirməkdədir.

Hökumət bu problemləri özəl sektorun inkişafı, ətraf mühitin yaxşılaşdırılması üçün islahatların sürətləndirilməsi yolu ilə həll etməyə çalışır. 2016-cı ilin dekabr ayında milli iqtisadiyyatın inkişafı və 11 əsas sektorun inkişafı üçün Strateji Yol xəritəsi hazırlanıb. Bu strategiya sənədləri islahatlar və davamlı inkişaf üçün orta və uzunmüddətli məqsədlər qoyur.

Azərbaycanda sosial yoxsulluq səviyyəsi nisbətən aşağıdır. 2017-ci ilin ilk yarısında nominal əmək haqqının 5% artması daha yüksək qiymətləri kompensasiya etmək üçün kifayət deyil. Xüsusilə də ərzaq kimi idxal olunan istehlak maddələrində, gələcəkdə yoxsulluğun azalmasına səbəb olan real alıcılıq gücünün aşağı düşməsini davam etdirirlər.

Bank islahatlarının həyata keçirilən növbəti mərhələsində özəl bankların intensiv bərpa olunması tədbirləri bank sisteminin dayanıqlığının möhkəmlənməsinə və maliyyə vasitəçiliyi funksiyasının təkmilləşdirilməsinə şərait yaradıb.

Maliyyə bazarının beynəlxalq sistemə inteqrasiyasını sürətləndirmək üçün ölkədə xarici investisiyalar təşviq edilməlidir. Buna baxmayaraq, dövlətimiz xarici şirkətləri ölkəyə cəlb etmək üçün bir çox üstünlüklərə malikdir, yəni:

1) Azərbaycanın əlverişli coğrafi mövqeyinə əlavə olaraq, beynəlxalq əhəmiyyətli beynəlxalq nəqliyyat şəbəkəsi mövcuddur ki, bu da xarici ölkələrlə sıx əlaqələrin yaradılmasına kömək edir;

2) Azərbaycan güclü təbii və iqtisadi potensiala malikdir (zəngin mineral ehtiyatları, münbit torpaq, əlverişli təbii və iqlim şəraiti, bol və ucuz əmək və s.);

3) Azərbaycan bir sıra sənaye müəssisələri, istehsal sahələri və müasir texniki-iqtisadi əsaslı infrastruktur obyektlərinə malikdir;

4) Azərbaycan güclü elmi potensiala və ixtisaslı kadr potensialına malikdir;

5) ölkədə iqtisadi münasibətlərə keçidlə bağlı iqtisadi islahatların həyata keçirilməsi (əmlakın özəlləşdirilməsi və qeyri-mərkəzləşdirilməsi, qiymətlərin liberallaşdırılması, xarici iqtisadi əlaqələrin liberallaşdırılması, bazar infrastrukturunun yaradılması);

6) ölkədə xarici investisiyaların cəlb edilməsi və qorunması, xarici iqtisadi əlaqələrin liberallaşdırılması və inkişafı, habelə bir sıra digər normativ-hüquqi aktların və onların həyatlarının qəbul edilməsi üçün təşkilati və idarəetmə işinin aparılması;

7) ölkədə xarici işgüzar dairələrlə birlikdə iqtisadi fəaliyyətlə məşğul olan müəssisələrin yaradılması;

8) Azərbaycan Respublikası bir çox beynəlxalq müqavilələr və sazişlərə qoşulmuş, bir sıra beynəlxalq və regional iqtisadi birliklərə və təşkilatlara qoşulmuş və s. Bir çox ölkələrlə dövlətlərarası iqtisadi münasibətlər haqqında sazişlər imzalamışdır.

Bununla yanaşı, təhlil, son illərdə xarici investorlar ilə əlaqələr sistemində bir sıra müsbət dəyişikliklərə baxmayaraq, mövcud üstünlüklər və imkanlar tam və səmərəli istifadə olunmadığını göstərir.

İnkişaf etmiş ölkələrdə investisiya bankları maliyyə bazarının ən mühüm mövzularından biridir. İnvestisiya bankları, qiymətli kağızlarını bazardan çıxararaq maksimum mənfəət əldə etmək istəyən müxtəlif şirkətlərə, səhmdar şirkətlərə və hətta dövlətə xidmət edən şirkətlərdir. İnvestisiya bankları ilə kommersiya bankları arasındakı əsas fərq, kredit vermək və depozitləri cəlb etməməkdir.

Onun əsas üstünlüyü ondan ibarətdir ki, əgər bir şirkət maliyyə vəsaitinin çatışmazlığına məruz qalarsa, kommersiya bankına kredit üçün müraciət edə bilər və ya borcunu və ya səhmlərini ödəyir və yüksək faiz dərəcəsi ödəməmək əvəzinə onu investisiya bankına tətbiq edə bilər.

Bu halda şirkət bu işləri bütün investisiya bankına həvalə edir və şirkətin qiymətləndirilməsi zamanı bütün yeni bazar, qiymətli kağızların satışı və inzibati işlərini həyata keçirir.

Ölkəmizdə investisiya banklarının imtina edilməsi çox çətinliklər yaradır və maliyyə bazarında bir çox problemlərin aradan qaldırılması prosesini yavaşlatır. Beləliklə, az sayda investor və emitentlərin əsas səbəblərindən biri kommersiya bankları üçün yüksək faiz dərəcəsi və depozitləşdirmə üçün aşağı faiz dərəcəsidir, belə ki, mənfəət əldə etmək üçün mübarizə aparan və ya maliyyələşdirmə çatışmazlığı ilə üzləşən bir şirkət kommersiya bankından yola düşür. Bu halda respublikamızda investisiya bankları yaratmaq üçün böyük ehtiyac var ki, bu problemlərlə üzləşən şirkətlər bu müəssisələrin xidmətlərindən maliyyə bazarına çıxış üçün "əsas" ola bilərlər.

Maliyyə böhranı Azərbaycanda banklara mənfi təsir göstərmişdir. Amma bu təsir güclü deyildi. Yaxşı tərəfə baxdığımızda, böhranın bank bazarına təsirləri, rəqabət gücünün artırılması və artırılması nəticəsi olacaq. Böhran adətən bazarda oyunçulara səbəb olur. Bu vəziyyətdə banklar bəzi optimallaşdırma tədbirləri alır. Bir neçə filialın bağlanması və ya birləşməsi mövcud vəziyyətə uyğun gəlir və adi hal kimi qəbul edilməlidir. Bu addımlar dünyanın qabaqcıl inkişaf etmiş

ölkələrindəki böhran zamanı aparılır. Azərbaycan Mərkəzi Bankı böhrana yol verməməyə, inflyasiyanın qarşısını almaq və azaltmaq, maliyyə sistemini dəstəkləmək üçün tədbirlər görməyə çalışırdı. Dövlətin və bankların dəstəyi banklara böhrandan daha az itki ilə çıxmağa imkan verəcək. Mən Azərbaycan bank sektorunun gələcəyinə dair optimistəm.

2.3. Azərbaycanda maliyyə bazarının problemləri və banklar

Yirminci əsrin sonunda, sərt mərkəzləşdirilmiş iqtisadiyyatdan Azərbaycanda bazar iqtisadiyyatına keçid maliyyə bazarının, eləcə də bütövlükdə maliyyə sisteminin yenidən qurulmasını tələb etdi. Ancaq bu məsələ son illərdə olduğu kimi Azərbaycan maliyyə bazarının deyil, onun strukturunun olduğu kimi, çox mürəkkəb və əhəmiyyətli idi; kommersiya və investisiya bankları, birjalar, sığorta şirkətləri və s. fəaliyyət göstərmədi. Həmişə ictimai irəliləyişini mənfi təsir edən maliyyə istehsalçıları da daxil olmaqla mal və xidmət təchizatçıları arasında rəqabət olmurdu. Beləliklə, bütün bu mənfi hallar ölkədə ümumi iqtisadi şoka gətirib çıxaran "iqtisadi kəskinliyə" gətirib çıxardı. Bazar iqtisadiyyatına keçid ehtiyacları obyektiv bir reallıq halına gəldi. Maliyyə bazarında problemlər olmurdu, çünki o, mövcud deyildi. Lakin, bu bazarın bəzi elementləri ictimai borcları, əmanət bankları və s. Əks olundu. Lakin onlar maliyyə sahəsinə və bütün iqtisadiyyatın fəaliyyətinə təsir göstərə bilmədi.

Ölkədə böyük neft gəlirlərinin daxil olmasını nəzərə alaraq, müvəffəqiyyətli neft strategiyasının məntiqi nəticəsi kimi və banklar öz maliyyə resurslarını strateji məqsədlərə effektiv ötürməyə hazır olduqları üçün 2002-2005ci ildə inkişaf strategiyası hazırlanmışdır.

Strategiyanın əsas məqsədləri neft gəlirlərinin qeyri-neft sektoruna effektiv və təhlükəsiz çevrilməsi, əhalinin və regionların bank xidmətlərinə çıxış imkanlarının artırılması və bu əsasda yoxsulluğun azaldılması üçün bank sisteminin maliyyə vasitəçiliyi funksiyasını inkişaf etdirmək, davamlılığı və etibarlılığı möhkəmləndirmək idi bank xidmətlərinin bazarında sərbəst və sağlam rəqabət şəraitinin təmin edilməsi. Maliyyə-bank sektoru ölkənin böyük iqtisadi qüdrəti və maliyyə resursları əsasında diversifikasiya olunmuş iqtisadiyyatın formalaşmasında və resursları qeyri-neft sektorunun kapitallaşmasına yönəldərkən müstəsna rol oynayır.

Bankın qanunvericilik bazasının təkmilləşdirilməsi və beynəlxalq standartlara uyğunlaşdırılması kimi vəzifələr müəyyənləşdirilmiş strateji hədəfləri əldə etmək üçün, bank sisteminin etibarlılığını və sağlamlığının artırılmasını, bank

xidmətlərinə çıxış imkanlarının genişləndirilməsini, bank sistemində şəffaflığın səviyyəsinin qaldırılması və bazar intizamının gücləndirilməsini, effektiv bank nəzarətini təşkil edir.

Bank sisteminin bütün istiqamətlərində radikal islahatlar və institusional inkişaf sektordakı dərin miqyas və keyfiyyət dəyişikliyinə gətirib çıxardı. İslahatların ümumi nəticəsi maliyyə sabitliyi parametrləri, risklərin idarə edilməsi praktikası və xidmətlərin spektrində beynəlxalq standartlara tam uyğun olan bank sisteminin formalaşdırılmasıdır.

Müvəffəqiyyətli inkişaf və modernləşmə strategiyası, həmçinin böhranın qarşısının alınması və "maliyyə immunizasiyası" tədbirləri nəticəsində bank-maliyyə sektoru qlobal böhrana qarşı mübarizə sahəsində balansı qorumuş, maliyyə sabitliyinin qorunması təmin edilmişdir. Beləliklə, Azərbaycanda bank sistemi qlobal böhranı yüksək kapitalizasiya səviyyəsi və likvidlik göstəriciləri ilə qarşılayıb. Bir çox ölkədən fərqli olaraq, Azərbaycanın bank sektoru heç bir uğursuzluq və xüsusi gərginlikdən keçməmiş, onun parametrlərini və sabitliyini qoruyub saxlamışdır.

Regionlarda əhalinin maliyyə bank xidmətlərinə çıxışını artırmaq üçün 1200-dən çox regional poçt şöbəsi və bölməsini əhatə edən "Azərpoçt" MMC maliyyə xidmətləri göstərmək üçün yenidən qurulmuş və lisenziyalaşdırılmışdır. Banklar geniş xidmətlər çeşidini və pərakəndə bank xidmətlərini sürətlə inkişaf etdirir. Bank məhsulları müştərilərə internet-bank, mobil bank, avtomatlaşdırılmış bank köşkləri kimi ən son texnoloji vasitələrlə təklif olunur.

2016-cı il Azərbaycan bankları üçün real sınaq olub, 2017-ci il onlar üçün yeni islahatlar ili, yeni iqtisadi reallıqlara uyğunlaşma və gələcək inkişaf üçün hazırlıq ili oldu. Ümumiyyətlə, son bir neçə il bankla bağlı hadisələrlə zəngindir. Ötən il istisna deyildir - bank ombudsmanı, maliyyə savadlılığı şurası və Azərbaycan Kredit Bürosu MMC qurulmuşdur. 2017-ci ildə bəzi bankların lisenziyaları da ləğv olundu.

Ümumiyyətlə, 2015-2016-cı illərin çətin dövründən sonra bank sektoru tədricən bərpa etməyə başlamış və 2017-ci ilin sonlarında daha aydın şəkildə

müşahidə olunmuşdur. Birincisi, sektor öz gəlirlərini bərpa etmişdir - 2017-ci ilin əvvəlində (bütün 2017 2016-cı ildə 1,7 milyard manat itki ilə müqayisədə bankların xalis mənfəəti 549,6 milyon manat təşkil edib. Bankların məcmu kapitallaşması 1,9 milyarddan 3,1 milyard manatadək artıb. Bank işçilərinin sayı da artmışdır. [www.abc.az]

"Bank sektoru"

Bank sektorunun əsas problemlərindən biri gecikmiş kreditlərin davamlı artmasıdır. Banklar tərəfindən alınan müəyyən tədbirlər gözlənilən nəticələr vermədi. Daha əhatəli bir yanaşma lazım olduğu aydın oldu. Gözləniləndiyi kimi, "Bank sektoru" na lazımi yanaşma olacaq. İstanbul və London yanaşmaları ilə müqayisədə yaradılan kredit böhranlarının artmasına qarşı mübarizədə bankları birləşdirmək nəzərdə tutulur. Bu yanaşmaların ümumi prinsipləri banklar problemlı kreditlərin yenidən qurulması və xüsusilə çətin vəziyyətdə olan borclular üçün kredit şərtlərini asanlaşdırmaqdır.

Fiziki şəxslər və hüquqi şəxslər üçün problemlı kreditlərin artımı milli valyutanın ilk devalüsyonu baş verdiyi 2015-ci ilin fevralından etibarən Azərbaycanda müşahidə olunmuşdur. 2017-ci ilin sonunadək gecikən kreditlər ölkə daxilində verilən bütün kreditlərin 15,55 faizini təşkil edir. Bu, 12,15 milyard manat (Mərkəzi Bankın məlumatları) demək olar ki, 1,9 milyard manat (il ərzində 37,4 faiz artım) deməkdir.

"Bank sektoru"-nun inkişafı davam edir. Ancaq hökumət, problemlı kreditlərin böyüməsinə qarşı mübarizə üçün hərtərəfli tədbirlər hazırlayır və 2018-2019-cu illərdə bankların və müştərilərin vəziyyətini yaxşılaşdırma imkanı verir.

Bank Ombudsmanının təsis edilməsi

Bank Ombudsmanı İnstitutu 2017-ci ilin sentyabr ayında Azərbaycanda yaradılıb. Bank Ombudsmanı İkrəm Kərimov bu dövrdə 160-dan çox işi nəzərdən keçirmiş, bəziləri bank müştərilərinin xeyrinə həll olunmuşdur. Bank Ombudsmanının İnstitutunun yaradılması 2017-ci ilin ən mühüm məqamlarından biridir. Əlbəttə ki, bu institutun fəaliyyətinin yalnız 2018-ci ilin birinci yarısının nəticələrinə əsasən danışmaq olar. Lakin, müəyyən bir müsbət təsir artıq görülür.

Hal-hazırda ombudsman təxminən 2000 dollar məbləğində mübahisələrə baxır. Eyni zamanda banklar ilə razılaşmalara məruz qalan 100.000-dən çox vətəndaş var. Əvvəllər ombudsman katibi Elçin Həsənov bildirib ki, işlərin görülməsi üçün məhdudiyyət gələcəkdə də artırıla bilər, amma nə dərəcədə məlum deyil. Eyni zamanda, ölkədə bank ombudsmanı institutu əsasında maliyyə ombudsmanı qurulacaq, bu da banklar və onların müştəriləri arasında yalnız mübahisələrin həllinə kömək edəcək, həm də bizneslə bağlı daha geniş bir sıra məsələləri nəzərdən keçirəcəkdir.

İqtisadiyyatda son dövrdə olan bazar iqtisadiyyatına keçidlə bağlı ölkə iqtisadiyyatının müxtəlif sahələrində əhəmiyyətli artım göstərmişdir: inflyasiyanın azalması, ümumi daxili məhsulun və sənaye istehsalının illik artımı, milli valyutanın sabitliyi, kiçik və orta müəssisələrin özəlləşdirilməsi, xarici investisiyaların axınının artması, bank sistemi və s. Eyni zamanda, qısamüddətli dövlət istiqrazları, dövlətin özəlləşdirmə payları, dövlətin özəlləşdirmə variantları, səhmdar cəmiyyətlərinin səhmləri, depozit sertifikatları və kredit təşkilatlarının borc öhdəlikləri verilmişdir. Yuxarıda göstərilənlər Azərbaycan Respublikasında təşkil edilmiş qiymətli kağızlar bazarının formalaşmasına təkan verdi.

Respublikamızda maliyyə bazarının inkişafının ən vacib vəzifəsi Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 2007-ci il 16 may tarixli Sərəncamı ilə təsdiq edilmiş 2011-2020-ci illər üçün Azərbaycan Respublikasında Maliyyə Bazarının İnkişafı Dövlət Proqramıdır. Bu proqram üçün araşdırılmalara aşağıdakılar daxildir:

- fond bazarının beynəlxalq ən yaxşı təcrübəyə uyğun olaraq modernləşdirilməsi yolu ilə fond bazarının bazardakı və törəmə maliyyə alətlərində ticarət imkanlarının artırılması;
- qiymətli kağızların qeydiyyatı və qeydiyyatı və onların hüquqlarını sadələşdirmək;
- dövlət və korporativ qiymətli kağızlar üçün vahid mərkəzi depozitar sisteminin yaradılması;
- qiymətli kağızların ödənilməsi prosedurlarının optimallaşdırılması və avtomatlaşdırılması;

- regional əhatə dairəsinin genişləndirilməsi və maliyyə vasitəçiliyi xidmətlərinə çıxış;
- investorların hüquqlarının müdafiəsini təmin edən bir sistemin yaradılması;
- beynəlxalq təcrübə ilə qiymətli kağızlar bazarında peşəkar fəaliyyət üçün lisenziyalaşdırma prosedurlarının uyğunlaşdırılması;
- qiymətli kağızlar bazarının peşəkar iştirakçıları üçün ixtisaslaşdırılmış təlim proqramlarının tətbiqi;
- Azərbaycanın kapital bazarlarının imkanları ilə bağlı yerli və beynəlxalq konfrans, seminar və konfransların təşkili.

Qiymətli kağızlar bazarında (fyuçers və warrantlar), peşəkar kadrların yaradılmasına və qiymətli kağızlar bazarı yaratmaq məqsədi ilə ali təhsil müəssisələrində müvafiq istiqamətlərin inkişafına yeni maliyyə alətləri daxil edilir. mübadilə və digər müasir texnologiyalar. Əsas məqsədi iqtisadiyyata uğurla sərmayə qoymaq, iqtisadiyyatı yenidən bölüşmək, investisiya fəaliyyətini təşviq etmək və qlobal investisiya bazarında ölkənin mövqeyini gücləndirə biləcək birja bazarının formalaşdırılmasını təmin etməkdir.

Azərbaycanın dünya kapital bazarına qoşulması, ilk növbədə, respublikamızla kapitalın əsas ixracatçıları arasında münasibətlərin tənzimlənməsini tənzimləyən hüquqi və iqtisadi mexanizmlərin inkişafını tələb edir. Burada əsas yük Azərbaycan dövlətinə əsaslanır. Beləliklə, dövlət ölkənin iqtisadiyyatına xarici sərmayələrin cəlb edilməsi üçün bütün imkanlardan istifadə etməlidir, eləcə də ölkədə investisiya mühitinin yaxşılaşdırılması üçün hərtərəfli və sistemli tədbirlər görməlidir.

Əvvəlcə, inkişaf etmiş maliyyə bazarını da əhatə edən xarici investisiyaların güclü axını üçün Azərbaycanda tam bir iqtisadi sistem yaradılmalıdır. Dünya iqtisadiyyatına rəhbərlik edən ölkələrin təcrübəsini nəzərə alaraq, Azərbaycanın effektiv xarici iqtisadi fəaliyyəti və xarici investor aşağıdakı ümumi prinsiplərə əsaslanmalıdır:

- milli iqtisadiyyat açıq olmalıdır;

- ölkədə iqtisadi fəaliyyətin tənzimlənməsi üçün mexanizmlər beynəlxalq hüquq və beynəlxalq təcrübəyə uyğun olmalıdır;
- iqtisadiyyatın strukturu və xarici ticarət əlaqələri ölkənin iqtisadi potensialına, daxili tələbat və beynəlxalq əmək bölgüsünün faydalarına uyğun olaraq formalaşdırılmalıdır;
- xarici iqtisadi münasibətlərin mütərəqqi formalarının həyata keçirilməsi üçün uyğun şərait yaradılmalıdır;
- xarici iqtisadi münasibətlər, siyasi, psixoloji-etnik və digərləri. xərc-effektivliyin və zərurətin səbəbləri amillərdən daha çoxdur;
- ölkənin milli mənafeələrində fəaliyyət göstərən beynəlxalq və regional iqtisadi birliklər və təşkilatlarda olmalıdır;
- xarici iqtisadi münasibətlər həmişə elmi və texnoloji inkişafda strateji məqsəd və nailiyyətləri nəzərə almalı və resursların istifadəsini təşviq etməlidir;
- ölkənin iqtisadi təhlükəsizliyini təmin etmək lazımdır.

Son illərdə respublikamızın maliyyə bazarı formalaşdıqca, xarici ölkələrin təcrübələrini onların fəaliyyətinin təkmilləşdirilməsində istifadə etmək lazımdır.

Maliyyə bazarında, eləcə də maliyyə sisteminin digər sahələrində əsas problemlər informasiya bazasının olmaması, aşağı şəffaflıq, investorların sayı az olması, maliyyə savadsızlığı və s. olmamasıdır. Bu problemləri, müvafiq strukturları, dövlət proqramlarının layihələrini və xarici ölkələrin təcrübəsi müvafiq qurumlar tərəfindən hazırlanmışdır.

İnkişaf etməkdə olan ölkələrdə, maliyyə bazarının fəaliyyət mexanizmini və tənzimləmə metodlarını öyrənən biz bunu tətbiq edə və onu ölkəmizdə təkmilləşdirə bilərik.

Fəsil III. Azərbaycanca maliyyə bazarının inkişaf perspektivlərinin gerçəkləşməsində bankların iştirakı

3.1. Strateji yol xəritəsində maliyyə bazarının və bankların inkişaf vəzifələri

Maliyyə Palataları Nəzarət Palatası (Palatası) ötən ilin yekunları üzrə iclas keçirmişdir. Palatanın icraçı direktoru İbrahim Alişovun sədrliyi əsasında keçirilən iclas sığorta, maliyyə bazarları bank sektoru, ödəniş sistemləri, hüquqi və maliyyə xidmətlərinin istehlakçıların müdafiəsi və digər sahələrə yönəlib.

İ. Alişov ölkə iqtisadiyyatında kompleks institusional islahatların milli iqtisadiyyatın şaxələndirilməsi strategiyasının, prezident İlham Əliyevin rəhbərliyi altında yeni iqtisadi inkişafa və davamlı inkişafa keçid prosesinə müsbət təsirini qeyd etdi və bildirdi ki, makroiqtisadi sabitlik nəticəsində, real ÜDM artımı 2,7% təşkil etmişdir.

Bank sektorunun təkmilləşdirilməsi və yenidən qurulması, maliyyə vasitəçiliyinin bərpası, maliyyə bazarlarının daha yaxşı tənzimlənməsi və nəzarət olunması, habelə maliyyə savadlılığı və istehlakçı hüquqlarının qorunması məsələləri 2017-ci ildə Maliyyə bazarlarının Nəzarət Palatasının prioritet istiqamətlərindəndir.

Baş İcraçı direktor bank sektorunda müsbət tendensiyaaların müvəffəqiyyətli islahatların məntiqi nəticəsi olaraq qeyd etdiyini bildirdi. 2017-ci ildə əhalinin əmanətləri 1,5% (110 mln. Manat) yüksələrək 7,5 mlrd. manatı keçib. Bu artım əsasən manatın iqtisadiyyatından asılı idi. Belə ki, milli valyutanın məzənnəsinin sabitləşdirilməsi əmanətçilərə valyuta depozitlərini manata çevirmək istəmişdir.

Ölkənin bank sektorunda 2016-ci ildən başlayan yenidənqurma və nəzarət tədbirləri bank sektorunun kapitalının yenidən planlaşdırılmasına gətirib çıxardı. Bank sektorunun yenidən qurulması üçün daha effektiv mexanizmlərin yaradılması üçün dünya və yerli təcrübəni nəzərə alaraq, "Banklar haqqında" Azərbaycan Respublikasının Qanununa əlavə edilmişdir.

Maliyyə infrastrukturunun genişləndirilməsi istiqamətində 2017-ci ildə kredit bürolarının yaradılması və tənzimlənməsi üçün hüquqi çərçivə yaradılmışdır və Azərbaycanda ilk özəl kredit bürosu yaradılmışdır.

Sığorta sektorunda sağlam rəqabət mühiti, sığorta bazarının əsasları və prinsiplərini təmin etmək üçün müvafiq işlər aparılmışdır. Bu baxımdan, istehlakçıların hüquqlarının qorunmasında sığorta vasitəçiləri tərəfindən həyata keçirilən fəaliyyət xüsusi nəzarət altında idi. Bundan əlavə, təkrar sığorta və sığorta bazarları arasında risklərin optimallaşdırılması üçün səylər göstərilmişdir. Sığortaçının diaqnostikasının bir hissəsi olaraq kapital açığı aşkar olundu, sığorta şirkətləri ilə sıx iş hazırlandı, kapitalın yetərincə aradan qaldırılması proqramı işlənildi və icrası nəzarət altına alındı. Kapital tələblərinə cavab verməyən bir sığorta şirkətinin lisenziyası ləğv edildi. [www.btime.az]

Qeyd edilib ki, 2017-ci ilin sonunda 7 investisiya şirkəti, 2 investisiya fondunun meneceri, 1 fond birjası, 1 mərkəzi depozitariya və kliring təşkilatı var. 2017-ci ildə bir investisiya şirkətinə bir lisenziya verildi. 2016 ilə müqayisədə qiymətli kağızlar bazarı 12 faiz artaraq 15,7 milyard manata çatıb.

Emitentlərin qiymətli kağızlar bazarında lokallaşdırma imkanı əldə etmək üçün sadələşdirilmiş kompleks tədbirlərin həyata keçirilməsinə başlanılmışdır. Eyni zamanda, xarici investorların yerli qiymətli kağızlar bazarına çıxışını genişləndirməyə başladı. Clearstream və Euroclear ilə beynəlxalq depozitariyalarla əlaqələr qurmaq üçün danışıqlar aparılır. Bununla yanaşı, "Azərbaycan Respublikasında Maliyyə Xidmətlərinin İnkişafı üzrə Strateji Yol xəritəsi" (Strateji Yol xəritəsi) istiqamətində 5 şirkət ilk xalis yerləşdirmə (İPO) həyata keçirmək üçün çalışır.

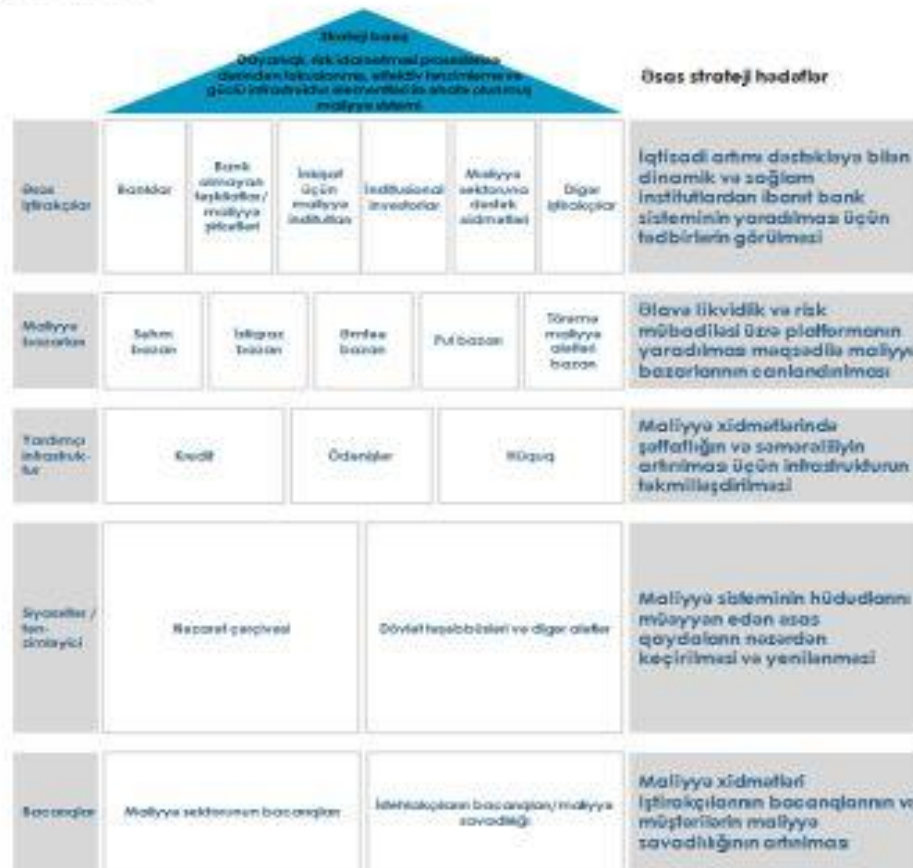
Ödəniş sistemləri və ödəniş xidmətləri üçün yeni hüquqi çərçivənin inkişafı və beynəlxalq ən yaxşı təcrübəyə uyğun olaraq qanunvericilik bazasının yaradılması üçün əhəmiyyətli irəliləyişlər əldə edilmişdir.

İ. Alışov qeyd edib ki, Palatanın uzunmüddətli kreditləşməsinə yönəldilmiş tənzimləmə tədbirləri həyata keçirilib. O, beynəlxalq praktikanı əhatə edən və bu prosesin davamlı olacağını nəzərdə tutan layihələri əhatə edən prudensial

qaydaların bu məqsəd üçün hazırlandığını qeyd etdi. Yeni bir tənzimləmə çərçivəsinin formalaşdırılması prosesində maliyyə bazarında iştirakçıların mövqeyinə xüsusi diqqət yetirilmiş və sənaye birliyi çərçivəsində çoxlu müzakirələr aparılmışdır.

İbrahim Alıışov daha bir dəfə razılaşıdı, çünki prezidentə Azərbaycan Prezidenti İlham Əliyevin rəhbərlik etdiyi nümayəndə heyətinin rəhbəri, strateji strategiyanın strateji planı var, eləcə də baş icraçı direktoru Palataya, eləcə də digər strateji planların inkişafı. dələduz. Bu barədə müzakirələr aparılıb, və bu işə başlamışdır. 2018-ci ilədək strateji strategiyanın prioritet istiqamətlərindən biri hesab olunur. [www.fimsa.az]

Şəkil 1. Strateji Yol Xəritəsinin reallaşdırılması üçün müəyyən edilən strateji hədəflər

Şəkil 2.

2020-ci ilə qədər Azərbaycanın maliyyə sektorunun inkişafının strateji nəzərdən keçirilməsi, effektiv tənzimləmə və güclü infrastrukturunu təmin edən risklərin idarə edilməsi proseslərinə yönəlmiş daxili və xarici şoklarla sıx bağlı olan potensial maliyyə inkişafı sisteminin formalaşdırılmasıdır.

Ötən dövrdə ilk maliyyələşdirmə sisteminin tamamlanması, sistemin inkişafında islahatlar maliyyə sisteminin inkişafında yeni bir mərhələyə keçməyə gətirib çıxardı.

2020-ci ilə qədər maliyyə qurumları, xüsusilə banklar bərpa ediləcək, likvidlik problemləri və maliyyə qurumlarının kapitallaşdırılması həll ediləcək və qeyri-aktivlərin yenidən qurulması həyata keçiriləcək. Emitentlərin və investorların qiymətli kağızlar bazarında iştirakı üçün zəruri şərait yaradılacaq, infrastruktur genişləndiriləcək və stimullaşdırıcı tədbirlər müəyyənəndiriləcəkdir. Kredit büroları kimi yeni infrastruktur elementləri yaradılacaq və maliyyə qurumlarının effektiv fəaliyyəti üçün tənzimləyici çərçivə inkişaf etdiriləcəkdir. Maliyyə sistemi daha qabaqcıl risklərin idarə edilməsi proseslərinə, maliyyə xidmətlərinin şəffaflığına və məsuliyyətliyi inkişafına, müştəri dostu xidmətin formalaşdırılmasına və rəqəmləşdirməni dəstəkləyən bir monitoring mexanizminə yönəldiləcək. Eyni zamanda, maliyyə xidmətləri sahəsində istehlakçıların maliyyə savadlılığı və onların hüquqlarının qorunması sahəsində təhsil səviyyəsi artırılacaqdır.

2025-ci ilədək təxmin edilən proqnoz - 2025-ci ilə qədər maliyyə xidmətlərinin uzun müddətli vizionu, bütün müştəri qruplarına sadələşdirilmiş normativ çərçivə ilə dəstəklənən geniş maliyyə xidmətləri ilə dəstək verən etibarlı, etibarlı və balanslaşdırılmış maliyyə sistemini yaratmaqdır.

2016-2020-ci illərdə likvidlik və kapitallaşma problemlərinin həlli, tənzimləyici çərçivənin təkmilləşdirilməsi 2025-ci ilə qədər olan dövrdə maliyyə sisteminin inkişafı üçün yeni məqsədlərin müəyyən edilməsi üçün şərait yaradacaqdır. Bu dövrdə, yaxşı banklar, tam funksional maliyyə bazarları, Bazel III standartlarına əsaslanan risklərin idarə edilməsi, daha səmərəli və rəqəmsal proseslər və yüksək keyfiyyətli kadrlarla maliyyə sistemi qurulması planlaşdırılır.

2025-ci ilə qədər maliyyə xidmətləri sektoru davamlı artım və rentabellik nümayiş etdirən güclü və diversifikasiya edilmiş maliyyə qurumlarına əsaslanır. Eyni zamanda, bank sektorunda konsolidasiya prosesinin sürətləndirilməsi və bankın maliyyə nəticələrinin azalması gözlənilir. Nəticədə banklar artacaq, xidmətlər portfeli diversifikasiya ediləcək, yeni qeyri-bank maliyyə qurumları yaradılacaq. Yeni qeyri-bank maliyyə qurumları tərəfindən təmin ediləcək əlavə kredit məhsulları, istehlak kreditlərinə alternativ çıxışı təmin edəcək və bu sektorda rəqabət artırır. Korporativ müştərilərə də yeni növ kreditlər təklif olunacaq.

2025-ci ilə qədər Azərbaycanda səhm və istiqrazlar bazarları əməliyyatların effektiv mərhələsinə çatmışdır. Ölkə daxilində fəaliyyət göstərən iri şirkətlərin əhəmiyyətli bir hissəsi siyahıya alınacaq və yerli və xarici investorlar bu şirkətlər tərəfindən verilən qiymətli kağızların böyük bir hissəsi ilə aktiv ticarət əməliyyatları aparacaqlar.

Əməliyyatların aparılması artan şəffaflıq və təkmilləşdirilmiş texniki infrastruktur ilə təmin olunacaq. Şəffaf mühit investorların riskləri və gözləntilərini daha yaxşı qiymətləndirməyə və məlumatlı qərarlar qəbul etməyə imkan verəcəkdir. Bu, fond və istiqraz bazarlarına müxtəlif yerli və xarici investorların satılmasına gətirib çıxaracaq.

2025-ci ildə bank sektoru, Basel III standartlarına tamamilə uyğun gəlir. Beynəlxalq standartlara uyğun olaraq kredit risklərinin qiymətləndirilməsi mexanizmləri, qiymətləndirmə modelləri, korporativ idarəetmə strukturları və risklərin idarə edilməsi prosesləri maliyyə institutlarında risklərin idarə edilməsi imkanlarını artıracaqdır. Basel III standartlarına uyğun və yüksək keyfiyyətli məlumatlar verən kredit bürosunun mövcudluğu maliyyə qurumlarının fəaliyyətsiz kreditlər və köhnəlmiş kreditlər üzrə potensial itkilərin qiymətləndirilməsi, anarxiya və monitoring sistemlərinin təkmilləşdirilməsinə imkan verəcəkdir. Nəticədə, sağlam kredit portfelinin həcmi əhəmiyyətli dərəcədə artacaq və işləməyən kreditlərin payı azalacaq.

Maliyyə qurumları məhsuldarlığı artırmaqda və 2025-ci ilə qədər rəqəmləşdirməyə davam edəcəklər. Bu dövrdə tənzimləmə və texnoloji inkişafın

dəyişməsi nəticəsində banklar öz prosesləri və əməliyyatları daha da rəqəmliləşdirəcəklər. Yüksək nəticələr əldə etmək, vaxt və əməyin optimallaşdırılması üçün bir sıra funksiyalar bir struktur vahidə daxil ediləcək və bank əməliyyatlarının 90 faizdən çoxu alternativ xidmət kanalları vasitəsilə həyata keçiriləcəkdir. Filiallar müştəri ilə yeni və daha dərin əlaqələr yaradır və əlavə dəyər yaradır.

2025 və sonrakı illər üçün təyin edilmiş məqsədlərə nail olmaq üçün ixtisaslı mütəxəssislər ali təhsil müəssisələri, özəl təlim mərkəzləri, tənzimləyicilər və bazar iştirakçıları vasitəsilə təhsil alacaqlar. Bu mütəxəssislərin fəaliyyətinin qiymətləndirilməsi aparılacaq və müvafiq təlim mərkəzlərinin proqramlarında lazımi dəyişikliklər ediləcəkdir. Təlim proqramları iştirakçıların sayı artdıqca, maliyyə sistemində bilik və bacarıqların kəskin artacağı gözlənilir. Eyni zamanda müxtəlif sertifikatlaşdırma proqramları vasitəsilə sektor üçün ənənəvi və təkrarlanan əməliyyatları standartlaşdırma təşviq olunacaqdır. Bu təlim mərkəzləri, maliyyə sektorunun rəqəmləşdirilməsinin son tendensiyalarını nəzərə alaraq iştirakçılara texnoloji biliklər təqdim edəcəkdir.

2025-dən sonra olan dövr üçün hədəf - 2025-dən sonra olan dövrdə hədəf, xarici investorlar üçün rəqabətli və regional rəqabətqabiliyyətli maliyyə sektoru yaratmaqdır.

2025-ci ildən sonrakı dövr üçün nəzərdə tutulan məqsədlərə nail olmaq üçün, investisiya məhsulları da daxil olmaqla daha etibarlı bank məhsulları təklif etməklə yüksək funksional və gəlirli bir bank sistemi yaradılacaqdır. Nəticədə, Azərbaycan beynəlxalq səviyyədə maliyyə sektorunun inkişafının və xarici investorların cəlb edilməsinin aparıcı nümunəsi kimi tanınacaq.

Bank sektorunun rəqəmsallaşdırılması 2025-ci ilədək bank əməliyyatlarının, məhsulların və risklərin idarəedici sektorunun inkişafını təmin etmək üçün 2025-ci ilə qədər başlayan prioritetlərin davamı olaraq tamamlanacaqdır. Yüksək rəqabət şəraitində müştərilərin əksəriyyəti mobil rabitə və İnternet vasitəsilə fəaliyyət göstərəcək. Satış və xidmət prosesləri tam rəqəmləşdiriləcək, müştərilərə mobil rabitə və internet vasitəsi ilə veriləcəkdir. Bu dövrdə rəqəmsal bank xidmətləri

sosial şəbəkələr və real vaxt ticarət (online) kimi bir sıra digər platformalara integrasiya ediləcəkdir. Bu integrasiya rəqəmsal ödəniş sistemləri və mobil tətbiqlərin geniş yayılması ilə də dəstəklənəcəkdir. Bundan əlavə, rəqəmsallaşdırma da daxili əməliyyatların geniş məlumat bazası ilə optimallaşdırılmasını təmin edir. Verilənlər bazasının yaradılmasına sərmayə qoymaqla, banklar hədəf alınan marketinq strategiyaları yaratmaq və kredit riskinə və uzunmüddətli defoltların daha dəqiq qiymətləndirilməsinə imkan verəcək müştərilər haqqında daha çox məlumat əldə edəcəklər.

Gələcəkdə maliyyə bazarlarında şəffaflığın artması və tam sektorun formalaşması nəticəsində daha çox xarici investor maliyyə xidmətləri sektoruna cəlb olunacaq. Maliyyə sektorunda xarici investisiyalar xarici banklar tərəfindən çox genişlənəcəkdir. Ölkənin maliyyə sektoru və iqtisadiyyatı, xarici bankların investisiyaları ilə yanaşı, xüsusilə də məlumatların emalı, risklərin idarə edilməsi və məhsullar sahəsində qlobal “ nou-hau ” sahəsində ən yaxşı təcrübələrdən faydalanacaq.

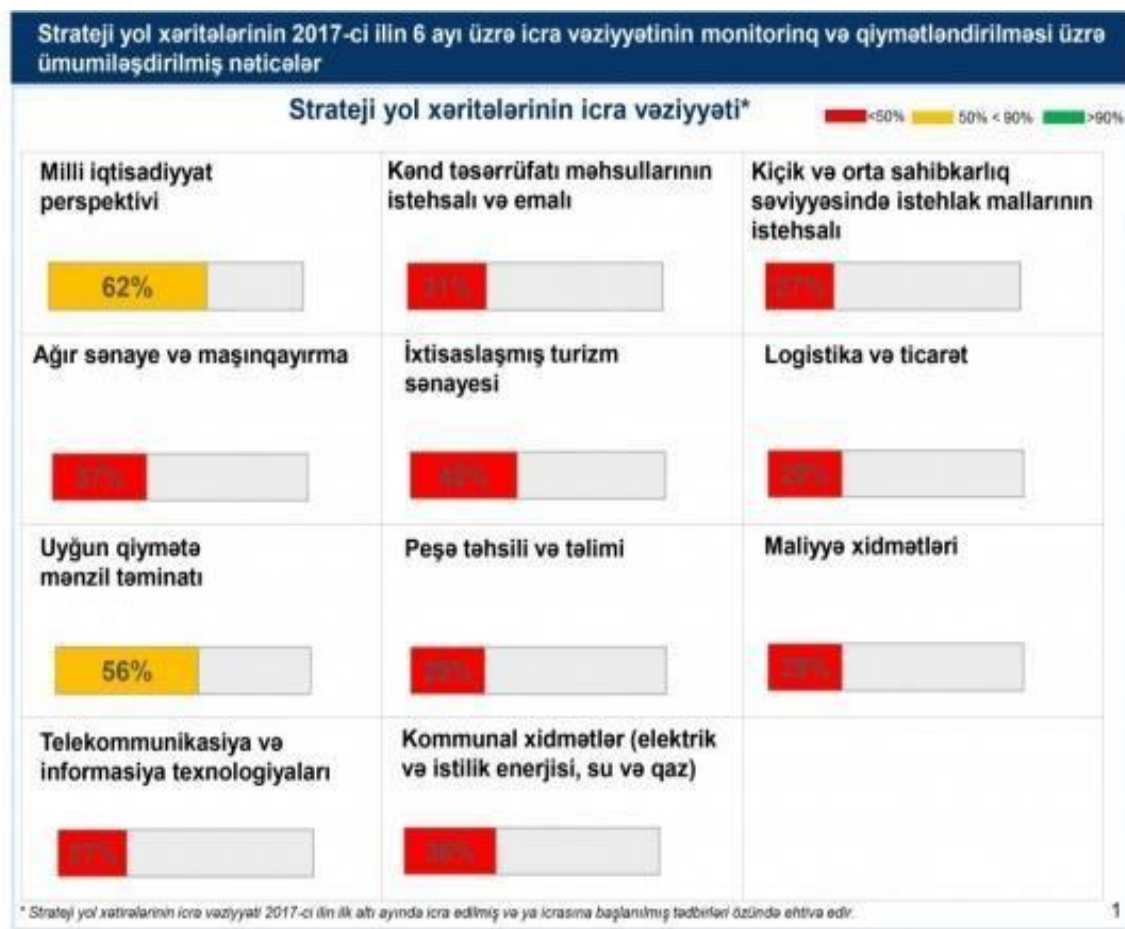
Onun üstünlüklü coğrafi mövqeyini nəzərə alaraq, 2025-ci ildən sonra Azərbaycan ərazisini regional maliyyə mərkəzinə çevirmə strategiyasının mümkünlüyünü qiymətləndirmək mümkündür. Bu baxımdan texniki infrastrukturun və inkişaf çərçivəsinin valyuta əməliyyatları gücləndirilməsi nəzərdə tutulur qonşu ölkələrlə (müvəffəqiyyətli olarsa, bu təcrübə həm də alqı-satqının satışı və regional istiqrazların buraxılması üçün tətbiq oluna bilər).

2025-ci ilədək, bank xidmətlərinin səviyyəsi qabaqcıl beynəlxalq standartlara tam uyğun gəlir. Beləliklə, maliyyə xidmətləri sektoru regional səviyyədə daha rəqabətli səviyyəyə qalxacaq və qonşu maliyyə bazarları üçün aparıcı bir nümunə olacaqdır.

Maliyyə xidmətləri sektorunda prioritetlər nəticəsində:

- 2020-ci ildə real ÜDM-in artması 750 milyon manat;
- maliyyə xidmətləri sahəsində 1,600 iş yerləri yaradılması proqnozlaşdırılır.
- maliyyə xidmətlərinin inkişafı üçün 2020-ci il üçün aşağıdakı əsas hədəflər müəyyən edilmişdir:

- 2015-ci illə müqayisədə bank sektorunun gəlirliyini 7% artırmaq;
- 2020-ci ilə qədər birjada, eləcə də əsas sektorlarda 5 şirkət qeydiyyatdan keçmişdir;
- maliyyə dərinliyinin 60 faizi (qeyri-neft ÜDM-ə nisbəti kredit);
- təminatlı kreditlərin nisbətinin 8% -dək azaldılması;
- sığorta daxilolmaları (qeyri-neft ÜDM-si üzrə sığorta haqları) 1,4% -ə çatır.

Şəkil 3.

"Azərbaycan Respublikasında maliyyə xidmətlərinin inkişafına dair Strateji Yol Xəritəsi"ndə müəyyən edilmiş tədbirlərin 4 faizi icra olunub, 50 faizinin icrasına başlanılıb.

Sənəddə qeyd edilib ki, dinamik və sağlam institutlardan ibarət maliyyə sisteminin formalaşdırılması üzrə tədbirlərin 7 faizi icra olunub, 57 faizinin icrasına başlanılıb, maliyyə bazarlarının inkişafı üzrə tədbirlərin 8 faizi icra olunub, 62 faizinin icrasına başlanılıb, infrastrukturun gücləndirilməsi üzrə

tədbirlərin 20 faizinin, tənzimləmə və nəzarət mexanizminin təkmilləşdirilməsi üzrə tədbirlərin 31 faizinin icrasına başlanılıb.

Qeyd edək ki, milli iqtisadiyyat və iqtisadiyyatın əsas sektorları üzrə Strateji Yol Xəritəsinin monitoring və qiymətləndirmələri hər yarım ildən bir təqdim olunur. İlin sonunda Strateji Yol xəritələrinin icrası üzrə illik monitoring və qiymətləndirmə nəticələri təqdim ediləcək. [<http://www.ikisahil.com>]

3.2. Maliyyə bazarının yeni inkişaf mərhələsi və bankların rolu

Maliyyə kapitalı, onun keyfiyyəti və kəmiyyəti xüsusiyyətləri ölkənin mövcud sosial-iqtisadi vəziyyətini, əldə etdiyi uğurları və problemlərini əks etdirir. Buna görə, hər bir ölkədə, digər ölkələrin maliyyə kapitalının xüsusiyyətlərindən fərqləndirən öz xüsusiyyətləri var və eyni zamanda, bütün ölkələrdə ümumi kapital yaradır, maliyyə kapitalının mahiyyəti. Bir qayda olaraq, belə bir ümumi və dəyişməz təməl sərmayə yığımı və onun əsasında yaranan müxtəlif kapital növlərinin birləşməsi prosesidir. Bu olmadan, maliyyə kapitalı heç bir ölkədə formalaşmayıb mövcud ola bilməzdi. Bu vəziyyət, xüsusi olaraq maliyyə quruluşunun nə vaxt təşkil edildiyi və inkişaf etdiyini, hansı amillərə təsir edəcəyini, təşkilati formalarda tətbiq olunacaqdır.

Maliyyə kapitalının fərqliliyinə dair bəzi fikirlər bir dərəcədə fərdi sahələrin sosial-iqtisadi inkişafında yüksək heterojenliyə malik ölkələrdə maliyyə kapitalının regional aspektini təhlil etmək üçün də yararlıdır.

Hər hansı bir ölkə müəyyən bir coğrafi bölgə kimi qəbul edilə bilər və bütövlüyü bir növ təşkil edir. Bölgə ilə biz fərqli bir sosial-iqtisadi inkişafa malik olan hər hansı bir inzibati-ərazi forması və ya coğrafi formasıyanı və onu inkişafın əsas göstəricilərini digər bölgələrdən olanları nəzərdə tuturuq. Ən açıq şəkildə, bu fərqlər böyük ərazilərə malik olan ölkələrdə və məhsuldar qüvvələrin və əhalinin ərazisində (Rusiya Federasiyası, ABŞ, Kanada, Çin) yerləşdiyi yerin heterojenliyində fərqlənir.

Çox hallarda müəyyən ərazilərin inkişafında belə heterojenlik müxtəlif sosial-iqtisadi və milli tarixi faktorlar ilə bağlıdır. Hər bir regionda maliyyə kapitalının formalaşması və inkişafının xüsusiyyətləri müəyyənləşdiriləcəkdir.

Tarixi olaraq, Rusiyada sosial-iqtisadi və coğrafi məkanda çox güclü heterojenlik var. Xüsusilə, fərdi rayonların ölkənin ümumi regional məhsuluna

qoyuluşu 20,7% -dən 0% -ə qədərdir. Ayrı-ayrı göstəricilərlə bəzi bölgələrin müqayisəsi cədvəldə verilmişdir.

Bu cədvəllər fərqi Rusiya bölgələrinin sosial-iqtisadi inkişaf səviyyəsində, ölkənin əsas maliyyə və istehsal mərkəzlərində sənaye və investisiya konsentrasiyasında ciddi fərqlər göstərir. [<http://www.dslib.net>]

Regionların inkişafının effektivliyi dövlətin fəaliyyətinə, iqtisadiyyatın strukturuna və səmərəliliyinə, institusional islahatlar strategiyası və taktikasına və sosial-iqtisadi siyasətə əhəmiyyətli dərəcədə təsir göstərir. İqtisadiyyatda böhran hadisələrinin böyüməsi və bazar islahatlarına keçid ilə regionlararası fərqlilik artmışdır.

Bu, ilk növbədə, rəqabət üstünlükləri və mənfi cəhətləri ilə regionları bölüşdürmək, bazar rəqabət mexanizminin daxil edilməsidir. Nəticədə fərqli iqtisadi strukturları olan bölgələr bazarına fərqli uyğunlaşma, təbii ehtiyatların müxtəlif olması və əhalinin və hakimiyyətinin müxtəlif zəhniyyəti aşkar edilmişdir.

İkincisi, dövlətin tənzimləyici rolu əhəmiyyətli dərəcədə zəifləmişdir, regional inkişafa dövlət investisiyaları azalıb, regional iqtisadi və sosial kompensatorların əksəriyyəti aradan qaldırılmış, bu fərqlər düzəldilmişdir. Üçüncüsü, mərkəzin iqtisadi əlaqələrində Rusiya Federasiyasının müxtəlif subyektlərinin faktiki bərabərsizliyi təsirləndi.

Nəticədə, əhalinin adambaşına düşən ümumi regional məhsulun və adambaşına düşən real gəlirin ölçüsünə görə Rusiya Federasiyasının subyektləri 20-dən çox dəfə fərqlənməyə başladı. Belə kəskin fərqlilik qaçılmaz nəticə olaraq depressiya və yoxsulluq sahələrinin genişləndirilməsi, regionlararası iqtisadi qarşılıqlı mexanizmlərin zəifləməsi və regionlararası ziddiyyətlərin artmasıdır.

Ümumiyyətlə, qeyd etmək olar ki, müasir iqtisadi ədəbiyyatda "maliyyə kapitalı" kateqoriyası, sovet dövründəkindən və hətta daha çox yüzylın əvvəlindən fərqli bir iqtisadi mənə və məzmunla doludur. Bu gün maliyyə kapitalı tez-tez pul kapitalı ilə müəyyən edilir. "Bank kapitalı", "sənaye kapitalı", müxtəlif təsərrüfat subyektlərinin "pul vəsaitləri", onların aktiv və öhdəlikləri, "sahibkarlıq kapitalı", "maliyyə strukturları", "maliyyə bazarı", "maliyyə münasibətləri", "beynəlxalq kapital".

İnanırıq ki, bütün bu anlayışların öz iqtisadi məzmunu və əhəmiyyəti var, hətta bir yerdə istifadə etdikləri kimi, bu cür iqtisadi fenomenin mahiyyətini maliyyə kapital kimi tam əks etdirmir. Ən çox maliyyə kapitalı maliyyə bazarının konsepsiyası ilə bağlıdır. Eyni zamanda, bu gün maliyyə kapitalı onun inkişafında belə bir mərhələyə çatıb ki, bu da ən çox maliyyə bazarından kənara çıxır və digər fəaliyyət sahələrinə daxil edilir. Maliyyə təşkil edən kapital növləri müxtəlifliyi yalnız digər maddi və qeyri-maddi dəyərlər deyil, digər bazarlar ilə əlaqələrini müəyyənləşdirir.

Buna görə, hazırda müasir maliyyə kapitalının mahiyyətini aydınlaşdırmaq, onun tərkib hissələrini müəyyən etmək, bazarın iqtisadi sistemində onun rolunu və yerini öyrənmək üçün ehtiyac var. Bundan əlavə, maliyyə kapitalının maliyyə və digər bazarların müxtəlif segmentləri ilə sıx əlaqəsi nəzərə alınaraq, yalnız insan fəaliyyətinin maliyyə cəhətdən deyil, həm də digər fəaliyyət sahələrinə təsiri nəzərə alınaraq, biz bunun birbaşa əlaqəli iqtisadi artım prosesləri və cəmiyyətin sosial-iqtisadi inkişafı ilə. Özü və maliyyə kapitalı özü sabit iqtisadiyyatın inkişafı üçün yetərli bir şərtədir, lakin onun formalaşması və fəaliyyət göstərməsi iqtisadiyyatın sektoru, sahələri və regionları arasında pul vəsaitlərinin hərəkətinin sürətlə yenidən bölüşdürülməsini təmin etməyə təkan verir.

Eyni zamanda, maliyyə kapitalının özü, iqtisadiyyatın müxtəlif sahələrində sermayenin birləşməsi və maraqları kimi, bunun üçün iqtisadi iqtisadi şərtlərin mövcud olmadığı, məsələn, təsərrüfat subyektlərinin müvəqqəti olaraq azad pul

vəsaitlərinin yığılması, bu resursların effektiv bölüşdürülməsi üçün şəraitin yaradılması, podratçıların arasında etimadın gücləndirilməsi, aralarındakı sabit uzunmüddətli əlaqələrin inkişafıdır.

20-ci əsrin əvvəlində olduğu kimi, iqtisadi kapital kimi maliyyə kapitalı bir dəfə və bütün formalaşmış konsepsiya üçün dondurulmuş deyil. Həm məzmun baxımından həm də onun mövcudluğunun əsas təşkilati formaları baxımından daim inkişaf edir. Kateqoriya və maliyyə kapitalının inkişafı ətrafdakı reallığın inkişafı, iqtisadi əlaqələrin inkişafı ilə əlaqələndirilir. İqtisadi inkişafın hazırkı mərhələsi bizi sadəcə maliyyə kapitalının praktik tətbiqi imkanlarını müəyyənləşdirmək deyil, vəzifə ilə qarşılayır. Praktikada, onsuz da bir və ya digər şəkildə mövcuddur və fəaliyyət göstərir. Eyni zamanda, sosial və iqtisadi inkişafa müsbət və ya mənfi təsiri, onun iqtisadi inkişaf şərtləri və prosesləri ilə əlaqəsi müəyyənləşdirən elmi tədqiqatlar yoxdur.

Son illərdə respublikamızın maliyyə bazarı yarandığı üçün, xarici ölkələrin təcrübələrini onların fəaliyyətinin yaxşılaşdırılmasında istifadə etmək lazımdır. Maliyyə bazarında, eləcə də maliyyə sisteminin digər sahələrində əsas problemlər informasiya bazasının olmaması, aşağı şəffaflıq, sərmayəçilərin kifayət qədər olmaması, maliyyə savadlılığının olmaması və əhəlinin bu sahədəki maraqlarıdır. .

Bu problemləri aradan qaldırmaq üçün müvafiq qurumlar tərəfindən müvafiq qurumlar, hökumət proqramı layihələri və xarici ölkələrin təcrübəsinə aid müxtəlif standartlar hazırlanmışdır. İnkişaf etməkdə olan ölkələrdə, maliyyə bazarının fəaliyyət mexanizmini və tənzimləmə metodlarını öyrənən biz bunu tətbiq edə və onu ölkəmizdə təkmilləşdirə bilərik.

Qeyri-neft sektorunda uğurlu islahatlar nəticəsində, 2004-2014-cü illərdə neft gəlirlərinin artması ilə əlaqədar olaraq, Azərbaycan dünyanın ən sürətlə inkişaf edən iqtisadiyyatlarından biridir. İqtisadiyyatın digər sektorları ilə müşayiət olunan iqtisadi artım maliyyə sisteminə müsbət təsir göstərmişdir.

Ötən dövrdə səmərəli maliyyə sisteminin formalaşdırılması və institusional inkişaf üçün davamlı islahatlar aparılmış və maliyyə sisteminin konstruktiv işi həyata keçirilmişdir. Maliyyə bazarlarını tənzimləmək üçün tənzimləyici və hüquqi çərçivə hazırlanmış və onu beynəlxalq təcrübəyə uyğunlaşdırmaq üçün işlər aparılmışdır. Müasir əməliyyat sistemləri maliyyə bazarlarının müxtəlif segmentlərində tətbiq edilmişdir.

Maliyyə bazarlarının İdarəetmə Palatası (MBIP) məlumatlarına görə, 2010-2015-ci illərdə maliyyə sisteminin bir hissəsi olan sığorta bazarında orta illik artım tempi 20 faiz təşkil etmişdir. 2015-ci ildə Azərbaycanda sığorta haqlarının həcmi 444 milyon manat artıb. Lakin, ÜDM-də sığorta haqlarının payı yalnız 0,8 faiz təşkil edir. Bank sektorunun yüksək riski sığorta şirkətləri üçün əsas riskdir.

Kredit məlumatlarının mübadilə sisteminin elementləri kredit risklərinin operativ və tam şəkildə qiymətləndirilməsini stimullaşdırmaq, habelə təsərrüfat subyektlərinin maliyyə intizamını gücləndirmək məqsədi ilə yaradılmışdır.

Maliyyə xidmətlərinin istehlakçıların qorunması və əhalinin maarifləndirilməsi üçün effektiv mexanizmlər yaratmaq üçün işlər aparılmış, müasir intellektual alətlər maliyyə savadlılığının artırılması üçün istifadə edilmişdir. Ölkədə yoxsulluğun azaldılmasına baxmayaraq, qeyri-neft sektoruna investisiyaların diversifikasiyası, maliyyə inteqrasiyasının səviyyəsi aşağı səviyyədədir.

Ümumiyyətlə, Maliyyə bazarlarının Nəzarət Palatasının məlumatlarına görə, 2015-ci ilin sonunda ölkədə 43 bank, 27 sığorta şirkəti, 48 qeyri-bank kredit təşkilatı, 109 kredit ittifaqı və 5 investisiya şirkəti fəaliyyət göstərir. Kredit təşkilatları maliyyə sistemində dominant bir mövqeyə malikdir. 2015-ci ildə maliyyə sisteminin ümumi aktivlərində banklar və qeyri-bank kredit təşkilatlarının payı müvafiq olaraq 88% və 9,7% -dir, sığorta şirkətlərinin ümumi aktivlərdə payı isə 2,3% təşkil etmişdir.

Azərbaycan bank sistemi geniş çeşidli ənənəvi bank məhsulları təklif edən pərakəndə və korporativ banklardan ibarətdir. Korporativ banklar əsasən dövlət müəssisələrinə və böyük özəl müəssisələrə xidmət edir, pərakəndə banklar əhalinin böyük bir hissəsinə xidmət göstərir. Mikro, kiçik və orta müəssisələrin maliyyələşdirilməsinə ixtisaslaşan müəssisələrin sayı məhduddur.

Azərbaycan Mərkəzi Bankının məlumatına görə, bank sisteminin 2005-2014-cü illərdə aktivlərinin həcmi və rentabelliği il ərzində təxminən 30 faiz yüksək artım tempini göstərmişdir. Bununla birlikdə, 2015-ci ildən etibarən xarici iqtisadi şokların və milli valyutanın devalüasiyası sektorun riskinə həssaslığını artırdı və maliyyə performansının pisləşməsinə gətirib çıxardı. Fərdi bankların xarici şoklara müqaviməti qeyri-bərabər idi. Sağlam risk idarəetmə prinsiplərini tətbiq edən yüksək kapital yığıma riski yüksək olan banklar daha da möhkəmlik nümayiş etdirdilər. Bəzi bankların maliyyə sabitliyinin pozulması yalnız ölkədə və dünya iqtisadiyyatında baş verən proseslərə təsir göstərməmişdir.

Son 10-15 il ərzində davamlı və uzunmüddətli hədəflərə yönəldilmiş biznes modeli və strategiyasının olmaması, qeyri-sabit artım modelləri və risklərin idarə olunmasından zəif cəhətlər bank sistemindəki problemlərin həlli üçün əsas katalizörərdən biridir. Bu korporativ zəifliklər səbəbindən banklar yeni iqtisadi şərtlərə və bazar şərtlərinə uyğunlaşmağa, biznes modellərini çevik şəkildə dəyişməyə və yeni gəlir mənbələrini müəyyən etməyə çalışırdılar.

Ölkənin iqtisadiyyatının inkişafında maliyyə bazarının rolu və mövqeyi bazar iqtisadiyyatı vasitəsi ilə inkişaf etmiş ölkələrin təcrübəsində yaxşı sübuta yetirilir. Lakin bazar iqtisadiyyatına daxil olan Azərbaycan Respublikasında maliyyə bazarının yüksək səviyyədə inkişaf etməməsi səbəbindən, ölkənin sosial və iqtisadi inkişafında onun rolu çox yüksək deyil. Buna baxmayaraq, dövlətin səyləri qismən maliyyə bazarının inkişafı və onun sosial və iqtisadi inkişafa təsirinin artırılmasına yönəlmiş dövlət proqramlarının həyata keçirilməsi nəticəsində əldə edilmişdir.

Bu fəaliyyətlər maliyyə bazarının inkişafı və resursların təmin edilməsi, habelə ötürülən məlumatların maksimum şəffaflığıdır.

Azərbaycanın sürətli sosial və iqtisadi inkişafı, ölkədə biznes mühitinin yaxşılaşdırılması üçün alınan tədbirlər və s. Nüfuzlu beynəlxalq təşkilatlar tərəfindən yüksək qiymətləndirilir.

Bazar iqtisadiyyatı və keçid iqtisadiyyatı olan ölkələr iqtisadiyyata qarşı olan əsas problemlərdən biri qarşılıqlı borc problemlərinin həlli və müəssisələr arasında ödənişlərdir. Çünki qarşılıqlı borc problemi də yeni problemlərə səbəb olur. Müəssisə vergilər ödəməyəcək, çünki alıcılar öz mallarına görə borclarını ödəmirlər. Dövlət, öz növbəsində, vergi gəlirlərinin olmaması səbəbindən büdcə planını yerinə yetirə bilməz və iqtisadiyyatın bəzi sektorlarına dövlət yardımı gecikir və ya dəstəklənmir.

Bütün bunlar, ümumiyyətlə, iqtisadi həyatı təsir edir və dövlət iqtisadi, siyasi və ya digər sahələr üzərində hakimiyyətini itirir. Beləliklə, müasir dövrdə hökumət borc bazarının inkişafının daha uyğun olacağına inanır. Bu bazar müəssisənin əsas və fəaliyyət göstərdiyi mallarının ehtiyaclarını ödəmək üçün mühüm rol oynayır. Bazarda satılan qiymətli kağızlar borc qiymətli kağızlarının dövrüyyəyə ehtiyacı olan sahələri təmin edənlərdir. Borc bazarının əsas elementi, borc və istiqrazların axını, maliyyə resurslarının daha az effektiv sahələrdən daha səmərəli sahələrə axın etməsidir.

Bu baxımdan, ölkədə borc bazarının inkişafı bütövlükdə müəssisədə bir çox problemi həll etməyə kömək edir və resursların səmərəli bölüşdürülməsini təmin edir. Bazarda satılan bu qiymətli kağızlar müxtəlif veksellər, korporasiyalar və dövlət istiqrazları, dövlət xəzinə istiqrazları, əmanət sertifikatları və s. üzrə satılır.

Maliyyə bazarının inkişafı bir çox amillərdən asılıdır, ən vacibi müvafiq qanunvericilik bazasının mövcudluğuudur. Hal-hazırda bazarda bir çox təşkilati işlər var, bazarda infrastruktur yaranmışdır və beynəlxalq standartlara cavab verən

tənzimləyici bir çərçivə yaradılmışdır və beynəlxalq maliyyə qurumlarının mütəxəssisləri tərəfindən yüksək qiymətləndirilmişdi.

NƏTİCƏ VƏ TƏKLİFLƏR

Ölkəmizdə maliyyə bazarının inkişafında əsas amil bir bazar iqtisadiyyatının formalaşmasında xarici investisiyaların axınına ehtiyac idi.

Özəlləşdirmə, qiymətlərin liberallaşdırılması, birgə müəssisələrin yaradılması və ölkədə xarici investorların iştirakı, iqtisadi islahatların həyata keçirilməsi və bu istiqamətdə müxtəlif qanunların qəbul edilməsi, dövlət proqramlarının hazırlanması və tətbiqi yalnız bunların bir hissəsidir tədbirlər.

Tətbiq edilmiş tədbirlərə baxmayaraq, ölkəmizdəki maliyyə bazarının tempi və mövcud vəziyyəti qənaətbəxş hesab edilə bilməz. Bunun əsas səbəbləri informasiya bazasının olmaması, aşağı şəffaflıq, həmçinin investorların olmaması, maliyyə savadlılığının olmaması və bu sahədəki ictimai maraq. problemlər göstərə bilərik. Təcrübə göstərir ki, inkişaf etmiş ölkələrin maliyyə sisteminin inkişafında belə bir yavaşlamağa yanaşması, həm də maliyyə bazarı bu sahədə bir çox problemlərin aradan qaldırılmasına kömək edə bilər.

Bu məsələ ilə əlaqədar aşağıdakı təkliflərimiz var:

1) Bu fəaliyyəti stimullaşdırmaq üçün informasiya təhlükəsizliyinin yüksək səviyyədə təmin edilməsi vacibdir - respublikamızda qiymətli kağızların alınması və maliyyə bazarında maraqların az olduğu üçün maliyyə bazarında risk barədə tam məlumat verməlidir və investorların potensial mənfəəti dəyərləndirilməlidir.

2) müvafiq müəssisələrdə maliyyə bazarında vergi məsələlərini yaxşılaşdırmaq, eləcə də dünya təcrübələrinin istifadəsi və investisiya inkişafı üçün əlverişli şəraitin yaradılması ilə bağlı vergi stimullarının hazırlanmasını həyata keçirmək.

3) Respublikamıza cəlb edilən xarici investisiyaların böyük hissəsini həm neft sektoruna yönəltmək, həmçinin də qeyri-neft sektorunu inkişaf etdirmək.

4) Bəzi ölkələrdə xarici investisiyaların cəlb edilməsi üçün imtiyazlı rejim yaradılmışdır. Bunun nümunəsi bələdiyyələr tərəfindən yaradılan "sənaye meydançaları" adlanan xüsusi sahələrdir. Əvvəllər yaradılmış istehsal infrastrukturuna var və xarici investorlar bu infrastrukturunu imtiyazlı şəkildə istifadə edirlər. Respublikamızda bu cür sahələrin yaradılması da maliyyə bazarının inkişafına təkan verə bilər.

5) Ölkəmizdə risk qiymətləndirməsində iştirak edən özəl təşkilatların qeyri-effektivliyi xarici investorların ölkəyə daxil olmasını maneə törədir. Beləliklə, xarici investorların bir sərmayə ölkəsində qarşılaşa biləcəyi risk qeyri-müəyyəndir və ölkəmizdə bu məlumatları investisiya edə biləcək xüsusi şirkətlərin olmaması maliyyə bazarının inkişafını yavaşlatır. Mənim fikrimcə, həm dövlət, həm də özəl sektorda belə şirkətlərin yaradılması faydalı ola bilər.

6) Respublikamızda investisiya banklarına xüsusi ehtiyac var. İnvestisiya bankları investor və emitent arasındakı vasitəçi kimi mühüm rol oynayaraq, investorun maksimum gəlirini yaradan inkişaf etmiş maliyyə bazarlarında əsas oyunçu sayılır. Başlanğıc mərhələdə bu işi respublikamızda kommersiya banklarına təqdim etmək və fəaliyyət uğurlu olarsa, investisiya bankları yaratmaq faydalı olardı.

7) Fond bazarında hüquqi və təşkilati qabaqcıl beynəlxalq təcrübənin tətbiqi, yeni ticarət sisteminin tətbiqi, qiymətli kağızların qeydiyyatı və onların hüquqlarının sadələşdirilməsi vasitəsilə əsas və törəmə maliyyə alətləri üçün ticarət imkanlarının genişləndirilməsi.

8) maliyyə vasitəçiliyinin xidmətlərinin regional əhatə dairəsinin genişləndirilməsi və bu xidmət növlərinə çıxış.

9) İnvestisiya şirkətlərinin fəaliyyətini tənzimləyən və onların fəaliyyətini təşviq edən zəruri normativ-hüquqi bazanın formalaşdırılması. Eyni zamanda,

maliyyə bazarının fəaliyyətini tənzimləyən qanunvericilik aktlarının təkmilləşdirilməsi.

10) Maliyyə bazarının sürətli artımına malik olmaq üçün milli iqtisadiyyat açıq sistem olmalıdır ki, ölkədə iqtisadi fəaliyyətin tənzimlənməsi mexanizmi beynəlxalq dünya və hüquq təcrübəsinə, iqtisadi quruluşa və xarici ticarət əlaqələrinə uyğun olmalıdır ölkənin iqtisadi potensialı ilə daxili tələbat və beynəlxalq bölünmənin üstünlükləri xarici iqtisadi əlaqələrin mütərəqqi formalarının tətbiq edilməsi üçün əlverişli şərait yaratmalı, xarici iqtisadi münasibətlər siyasi, psixoloji və digərləri olmalıdır. ölkənin 95 milli maraqlarına cavab verən beynəlxalq və regional iqtisadi birliklər və təşkilatlarda iştirak etmək və iqtisadi səmərəlilik və zərurət mantığı ilə şərtlənməlidir, xarici iqtisadi münasibətlər həmişə strateji məqsəd və elmi və texnoloji nailiyyətləri nəzərə almalıdır irəliləyiş və iqtisadi təhlükəsizliyin təmin edilməsi üçün ölkələr.

11) Maliyyə bazarında əsas məlumat bazası hesab olunan maliyyə hesabatlarının şəffaflığı ilə bağlı fəaliyyətlər həyata keçirmək və bu sahədə kadr hazırlamaq məqsəduyğundur.

ƏDƏBİYYAT SİYAHISI

I. Normativ sənədlər

2. Azərbaycan Respublikasının Mülki Məcəlləsi.
3. Azərbaycan Respublikasının Vergi Məcəlləsi.
4. Azərbaycan Respublikasının «Mərkəzi bankı haqqında» Qanunu.
5. Azərbaycan Respublikasının «Banklar haqqında» Qanunu.
6. Azərbaycan Respublikasının «Lizinq xidməti haqqında» Qanunu.
7. Azərbaycan Respublikasının «Müəssisələr haqqında» Qanunu.
8. Azərbaycan Respublikasının «Girov haqqında» Qanunu.
9. Azərbaycan Respublikasının «İnvestisiya fəaliyyəti haqqında» Qanunu.
10. Azərbaycan Respublikasının «Səhmdar cəmiyyəti haqqında» Qanunu.
11. “Azərbaycan 2020: Gələcəyə Baxış” İnkişaf Konsepsiyası.
12. Azərbaycan Respublikası Hökuməti və Belarus Respublikası Hökuməti arasında lizinq fəaliyyətinin genişləndirilməsi üçün əlverişli hüquqi, iqtisadi və təşkilati şəraitin yaradılması haqqında Saziş.

II. Tədris, tədris-metodiki və elmi ədəbiyyat. Dövrü mətbuat

13. Abbasov Ə., Məmmədov Z., Rzayev R., Həmişəyeva Ş. Bank işi və elektron bankçılıq. – Bakı: Qanun, 2003. – 450 s.
14. Abdullayev Ş.Ə., Əsgərova R.V. Bank işi. Dərslik. – Bakı, Çarşıoğlu, 2009. – 472 s.
15. Azərbaycanda lizinq xidmətlərinə tələbat düşüb // www.marja.az
16. Axundov A. Köhnə hamam, köhnə tas...Azərbaycanda lizinq: sabitlik, yoxsa durğunluq? // <http://regionplus.az>
17. Bağirov D.A., Həsənlı M.X. Maliyyə. – Bakı: İqtisad Universiteti, 2011. – 384 s.
18. Bağirov M.M. Banklar və bank əməliyyatları. – Bakı: Nurlan, 2003. – 511 s.
19. Bəşirov R.A. Bank işi. – Bakı, «İqtisad Universiteti», 2007. – 117 s.
20. Əsgərova R.V. Pul, kredit və banklar. – Bakı, Mütərcim, 2007. – 392 s.
21. Həsənov R. Lizinq xidmətləri bazarı iştirakçıların gözü ilə // www.biznesinfo.az

22. Hübətov M., Əkbərova X. Azərbaycanca lizinq bazarı // Strateji Təhlil. Azərbaycan Respublikasının daxili və xarici siyasətinə, beynəlxalq münasibətlərə dair analitik jurnal. – 2014. - № 7-8. – S.129-149.
23. Sadıqov M.M. Azərbaycan Respublikasının maliyyə potensialının formalaşma problemləri. – Bakı: Elm, 2001. – 150 s.
24. Аббасов А. М., Мамедов З. Ф. Электронизация финансовой индустрии в условиях сетевой экономики. – Баку, Азернешр, 2007. – 336 с.
25. Алиева-Мамедова Гюнель. Экономика Азербайджана в 90-ые гг. XX – в начале XXI вв. // <http://sibac.info>
26. Алиев Р.И. Пути обеспечения безопасности кредитно-банковской системы Азербайджана // Экономические науки. - 2010. - №12(73). - С. 301-303.
27. Абалкин Л.И., Аболихина Г.Л., Адиебеков М.Г. Лизинговые, факторинговые, форфейтинговые операции банков. – М.: ДеКА, 1995. – 241 с.
28. Банки Азербайджана сократили выдачу гарантий и факторинг // www.fimsa.az
29. Банковские операции. Учебник для бакалавров / О. М. Маркова, Н. Н. Мартыненко, О. С. Рудакова, Н. В. Сергеева. – М.: Юрайт, 2012. — 537 с.
30. Банковские трастовые операции – своевременны ли они? // <http://btime.az>
31. Банковское дело. Учебник / Под ред. Белоглазовой Г. Н., Кроливецкой Л. П. – М.: Финансы и статистика, 2009. – 592 с.
32. Банковское дело. Учебник для бакалавров / Под ред. Е. Ф. Жукова. — М.: Юрайт, 2012. — 591 с.
33. Банковское дело. Учебник / Под ред. Колесникова В. И., Кроливецкой Л. П. – М.: Юрайт, 2010. – 422 с.
34. Банковское дело. Учебник / Под ред. Лаврушина О. И. – М.: КНОРУС, 2009. – 768 с.
35. Бухвальд Б. Техника банковского дела. – Москва, Сири, 2002. – 256 с.
36. В Азербайджане рынок лизинга переживает стагнацию // www.trend.az
37. Введение в банковское дело / Под ред. Г. Асхауера. – М.: ИПФ «Мир и культура», 1997. – 627 с.

38. «Второе дыхание» лизинга // <http://btime.az>
39. В 2011 году PASHA Bank начнёт оказание услуг трастового управления средствами // www.abc.az
40. Гаджиев Ш.Г. Азербайджан на пути к мировому сообществу: стратегия внешнеэкономического развития. Киев: Экспресс-объява, 2000. – 504 с.
41. Глушкова Н. Б. Банковское дело. – М.: Академический Проект; Альма Матер, 2005. — 432 с.
42. Гурьянов С. А. Маркетинг банковских услуг / Под общей редакцией д. э. н., профессора Томилова В. В. – М.: М.: ЭКМОС, 2003. – 249 с.
43. Деньги, кредит, банки. Учебник / под ред. Лаврушина О. И. 12-е изд., стереотип. М.: КНОРУС, 2014. — 448 с.
44. Деятельность коммерческих банков. Учеб. пособие / Под ред. Калтырина А. В. – Ростов н/Д: Феникс, 2008. – 384 с.
45. Есть ли перспективы развития в Азербайджане альтернативных инвестиций? // www.trend.az
46. Жарковская Е. П., Аренде И. О. Банковское дело: Курс лекций. – М.: Омега-Л, 2004. – 400 с.
47. Жуков Е. Ф. Банки и небанковские кредитные организации и их операции. – М: Вузовский учебник, 2004 г. – 491 стр.
48. Зверев В. А. Зачем поставщикам продукции нужен факторинг? // Справочник экономиста. – 2007. – № 10. – С. 121-127.
49. Ивасенко А.Г., Никонова Я.И. Факторинг. Учебное пособие — М. : КНОРУС, 2011. — 224 с.
50. Костерина Т.М. Банковское дело. Учебник. – М.: Маркет ДС, 2003. – 240 с.
51. Кувшинова Ю.А. Этапы развития факторинга: история и современность // Финансы и кредит. – 2004. – № 30. – С. 40-45.
52. Лизинг: перспективы и проблемы // www.biznesinfo.az
53. Лизинг в Азербайджане есть // <http://parexleasing.az>
54. Меликов Р. Тенденции экономического развития Азербайджана, обусловленные глобализацией. // Економіст – 2010. – № 1. – С. 47-49.

55. Миловидов В. Д. Современное банковское дело» опыт США. М.: Изд-во МГУ, 1992. - 174 с.
56. Муршудли Ф. Банковская система Азербайджана: вызовы и перспективы глобализации // www.ca-c.org
57. Мусатов А. Россия-Азербайджан. Факторинговое финансирование международной торговли // <http://old.volganet.ru>
58. Окно в исламский мир. Исламские банки Ближнего Востока и Азии // www.btime.az
59. Перспективы развития лизинга в Азербайджане // www.azerbaijanleasing.com
60. Печалова М. Ю. Торговое финансирование экспорта: проблемы и перспективы // Банковское дело. – 2009. – № 11. – С. 63-70.
61. Печникова А. В., Маркова О. М., Стародубцева Е. Б. Банковские операции. – М.: Форум: Инфра-М, 2005. – 368 с.
62. Покровский М.А. Факторинг как средство решения проблемы неплатежей в России // Российское предпринимательство. – 2006. – № 5 (77). – С. 36-41.
63. Развитие лизинга в Азербайджане имеет большой потенциал // www.trend.az
64. Рид Э., Коттер Р., Гилл Э., Смит Р. Коммерческие банки / Пер. с англ. Под ред. В.М. Усоскина. 2-е изд. М.: СП «Космополис», 1991. – 480 с.
65. Рынок строительной техники Азербайджана // <http://www.btime.az>
66. Тавасиев А. М. Банковское дело. – М.: ЮНИТИ, 2008. – 671 с.
67. Тагирбеков К. Р. Основы банковской деятельности. – М.: Инфра-М, 2003. – 720 с.
68. Тютюнник А. В., Турбанов А. В. Банковское дело. – М.: Финансы и статистика, 2005. – 608 с.
69. Управление деятельностью коммерческого банка (банковский менеджмент) / Под ред. Лаврушина О. И. М.: Юрист, 2002. – 688 с.
70. Усольцева А. Г. Развитие факторинга в современных условиях // Сибирский торгово-экономический журнал. – 2009. – № 8. – С. 41-44.
71. Усоскин В. М. Современный коммерческий банк. – М.: ИПЦ «Вазар-Ферро», 1994. – 320 с.

72. Челноков В. А. Банки и банковские операции. – М.:Высшая школа, 2004. – 268 с.
73. Чем привлекает банковский сектор Азербайджана иностранных банкиров? // www.trend.az
74. Электронный лизинг введен в азербайджане // www.vesti.az

III. İnternet resurslar

75. www.aba.az
76. www.abc.az
77. <http://azerbaijanleasing.com>
78. www.stat.gov.az
79. www.banks.az
80. www.bse.az
81. <http://btime.az>
82. www.cbar.az
83. www.factoringpro.ru
84. <http://factorings.ru>
85. www.ibar.az
86. <http://www.ikisahil.com>

РЕЗЮМЕ

Финансовые рынки в течение многих лет имеют разные вкусы для размещения широкого спектра финансовых инструментов или ценных бумаг, которые выгодны как для должников, так и для кредиторов. Первичные рынки - это места, где впервые продаются новые инструменты. Многие ценные бумаги могут обсуждаться. Другими словами, вторичные рынки могут продаваться другим инвесторам. Корпорации, называемые акциями (акциями или акциями), являются наиболее известным типом фондового рынка или вторичного рынка, но есть также вторичные рынки долга, включая облигации, ипотечные кредиты, деривативы и другие инструменты.

Эта диссертация рассматривает ситуацию на финансовом рынке в Азербайджане. В этой связи я попытаюсь изучить сравнительный анализ формы и механизмов развития рынка ценных бумаг и развития, а также современного состояния рынков в развитых странах. Диссертация состоит из 3-х глав и выводов. В первой главе мы связали теоретические объемы и влияние финансовых рынков с социально-экономическими условиями. Во втором разделе рассматривается основная проблема предмета и анализ законодательной базы. В последней главе мы говорили о важных проблемах на рынке и решениях этих проблем в соответствии с международным опытом.

SUMMARY

For several years the Azerbaijani economy has become a new economic system. The transition from the tough centralized planned economy to the market economy in Azerbaijan demanded the restructuring of the financial market in the country and the overall financial system. However, this problem was very large and large. For many years in Azerbaijan, not only the financial market, but also its structure; commercial and investment banks, stock exchanges, insurance companies, etc. does not work. At the same time, as a result of successful economic policy, the formation and improvement of the financial system has been achieved, of course, this development did not have a negative impact on the development of the financial market.

Despite numerous efforts to develop the financial market in our republic, the current situation is still in line with world standards and many problems are being breached in this area. Thus, in our country the financial market belongs to the type of market, and there is a need for additional measures and improvement of the system.

The financial market is a market form where financial resources are sold. In other words, the financial market is a market that distributes money between economic units. Its main purpose is to mobilize financial resources effectively and transfer them to those in need of financial resources. One of the main factors of the financial market demand is the uneven distribution of financial resources.

REFERAT

Mövzunun əsası. Bir neçə ildir Azərbaycan iqtisadiyyatı yeni iqtisadi sistemə çevrilib. Sərt mərkəzləşdirilmiş planlaşdırılmış iqtisadiyyatdan Azərbaycanda bazar iqtisadiyyatına keçid ölkədə maliyyə bazarının yenidən qurulmasını və ümumi maliyyə sistemini tələb etdi. Ancaq bu problem çox böyük və böyük idi. Azərbaycanda uzun illər yalnız maliyyə bazarının deyil, həm də strukturunun; kommersiya və investisiya bankları, birjalar, sığorta şirkətləri və s. işləmir. Bununla yanaşı, uğurlu iqtisadi siyasət nəticəsində maliyyə sisteminin formalaşması və təkmilləşdirilməsinə nail olunmuşdur, təbii ki, bu inkişaf maliyyə bazarının inkişafına mənfi təsir göstərməmişdir.

Respublikamızda maliyyə bazarının inkişafı üçün çoxsaylı səylərə baxmayaraq, mövcud vəziyyət hələ də dünya standartlarına uyğun deyil və bu sahədə bir çox problemlər pozulur. Beləliklə, ölkəmizdə maliyyə bazarı formalaşan bazarın növünə aiddir və əlavə tədbirlər və sistemin təkmilləşdirilməsinə ehtiyac var.

Maliyyə bazarı maliyyə resurslarının satıldığı bir bazar formasıdır. Başqa sözlə, maliyyə bazarı iqtisadi vahidlər arasındakı pulların paylanmasını təmin edən bir bazardır. Onun əsas məqsədi maliyyə resurslarını səmərəli şəkildə mobilizə etmək və maliyyə resurslarına ehtiyacı olanlara köçürməkdir. Maliyyə bazarına olan tələbatın əsas amillərindən biri maliyyə resurslarının qeyri-bərabər paylanmasıdır.

Tədqiqatın metodoloji bazasını yerli, postsovet və xarici müəlliflərin maliyyə bazarların formalaşması və fəaliyyətinin, bankların buradakı iştirakının müxtəlif aspektlərinə dair elmi əsərləri təşkil edir.

Tədqiqat zamanı ümumiləşdirmə, qruplaşdırma və müqayisə, dialektik məntiq, kompleks və sistemli yanaşma, təhlil və sintez, həmçinin tətbiqi məqsədəuyğun hesab edilə bilən digər metodlardan istifadə edilməsi nəzərdə tutulur.

Tədqiqatın əsas məqsədi və vəzifələri. Tədqiqatın məqsədi mövcud iqtisadi şəraitdə maliyyə bazarının nəzəri əsaslarını öyrənmək, ölkədəki inkişaf səviyyəsini öyrənmək, mövcud problemləri müəyyən etmək, bu problemləri həll etmək yollarını müəyyən etmək və elmi cəhətdən səslə təkliflər verməkdir.

Bu məqsədlərə nail olmaq üçün aşağıdakı vəzifələr müəyyənləşdirilmişdir:

- maliyyə bazarının formalaşması və inkişafının tədris mərhələləri və onun nəzəri əsasları;
- ölkəmizdə maliyyə bazarının müxtəlif struktur elementlərinin xüsusiyyətlərini təhlil və qiymətləndirmək;
- ölkənin sosial-iqtisadi inkişafında maliyyə bazarının rolu və əhəmiyyətini dərinlən öyrənmək;
- ölkəmizdəki maliyyə bazarının gələcək inkişaf perspektivlərinin qiymətləndirilməsi və ölkəmizdəki inkişaf etmiş ölkələrin maliyyə bazarlarının tənzimlənməsi praktikasının tətbiqi mümkünlüyü;
- Maliyyə bazarının təchizatı və informasiya bazasına mənfi təsir göstərən amillərin araşdırılması və həll yollarının tapılması üçün təkliflər.

Tədqiqatın metodikası. Mövzuya birbaşa aidiyyəti olan sualların, problemlərin mümkün qədər geniş çeşidini müəyyən etdikdən sonra yerli, postsovet və xarici tədqiqatçıların onlara dair fikirlərinin araşdırılması, Azərbaycanda maliyyə bazarının və buradakı bank fəaliyyətinin açıq mənbələr (hesabatlar, analitik və statistik nəşrlər, elmi nəşrlər və s.) əsasında öyrənilməsi, mövcud problemlərin, çətinliklərin, ziddiyyətlərin təhlil edilməsi və yekunda nəticə və təkliflərin irəli sürülməsi.

Dissertasiya işinin məqsədi Azərbaycanda maliyyə bazarının formalaşması və onun inkişafında bankların rolununun tədqiq edilməsidir.

Tədqiqatın elmi yenilikləri bunlardan ibarətdir:

- Mövcud təcrübənin ölkəmizdə reallığa tətbiq edilməsi mexanizmi ətraflı araşdırılmışdır , beynəlxalq təcrübədə qiymətli kağızların istifadəsi texnologiyası öyrənilmişdir;

- Maliyyə bazarının əsas elementləri olan pul bazarı, kapital bazarları və valyuta bazarları və onların fəaliyyət mexanizmləri arasındakı əlaqələri təhlil edir;
- Ölkəmizdə bazar iqtisadiyyatında maliyyə bazarının formalaşmasının nəzəri və metodik əsasları öyrənilmiş, bu sahənin inkişafı və mövcud problemlərin aradan qaldırılması məsələləri öyrənilmişdir;
- Maliyyə bazarının inkişafı və inkişafının əsas istiqamətləri müəyyən edilmiş və elmi əsaslı təkliflər və tövsiyələr əsaslandırılmışdır.

Dissertasiya işinin strukturu. Dissertasiya işi giriş, üç fəsil, nəticə və təkliflər və ədəbiyyat siyahısından ibarətdir.

Tədqiqatın praktik əhəmiyyəti. Maliyyə bazarının inkişafı və formalaşması ilə bağlı tövsiyələr və təkliflər bu sahədə hazırlanmalı olan iqtisadi islahat layihələrində və ya dövlət proqramlarında istifadə edilə bilər. Dissertasiya yazısının məqsədi maliyyə bazarları sahəsində, xüsusilə maliyyə bazarının alətlərini, maliyyə bazarlarının proseslərini və onların amillərini anlamaq üçün imkanları təmin etməkdir.

Dissertasiya işinin I Fəslində baxılan məsələlər.

Fəsil I – də maliyyə bazarının formalaşmasının və fəaliyyətinin elmi – nəzəri əsaslarından bəhs olunub.

I fəslin ilk bölməsində maliyyə bazarının quruluşuna, məzmununa dair informasiyalar geniş şəkildə ifadə olunub. Bir sıra iqtisadçı alimlərin maliyyə bazarının məzmununa və quruluşuna dair həsr olunmuş əsərlərindən geniş şəkildə məlumatlar əldə olunub , onların daha fərli məlumatlarla müqayisəsi aparılaraq əldə olunan məlumatlar qeyd olunmuşdur. Bununla yanaşı maliyyə bazarının strukturu araşdırılmış və geniş şəkildə təqdim olunmuşdur.

I fəslin II bölməsində maliyyə bazarının maliyyə münasibətləri sistemindəki yerinə dair informasiyalar geniş şəkildə ifadə olunub. Burada əldə olunan informasiyalar tədqiq edilərək doğru nəticə çıxarılıb və bu bölmədə yer alıb.

I fəslin III bölməsində maliyyə bazarının tənzimlənməsinin nəzəri əsaslarına dair informasiyalar ifadə olunub. Burada bir sıra ədəbiyyatlardan, mənbələrdən əldə olunan informasiyalar araşdırılaraq, müqayisələr aparılaraq əldə olunan nəticələr geniş şəkildə yer alıb.

I fəslin IV bölməsində bankların maliyyə bazarındakı fəaliyyətinə dair informasiyalar geniş şəkildə ifadə olunub.

Dissertasiya işinin II Fəslində baxılan məsələlər.

Fəsil II – də Azərbaycanda maliyyə bazarından və bank fəaliyyətindən bəhs olunub. Azərbaycanda maliyyə bazarları sahəsində bankları, xüsusilə maliyyə bazarının mövcud vəziyyətini, maliyyə bazarlarının problemlərini və bankların iştirakını anlamaq üçün imkanları təmin etməkdir.

II fəslin II bölməsində Azərbaycan maliyyə bazarında bankların iştirakına dair informasiyalar geniş şəkildə ifadə olunub. Burada əldə olunan informasiyalar tədqiq edilərək doğru nəticə çıxarılıb və bu bölmədə yer alıb.

II fəslin III bölməsində Azərbaycanda maliyyə bazarının problemləri və banklara dair informasiyalar ifadə olunub. Burada bir sıra ədəbiyyatlardan, mənbələrdən əldə olunan informasiyalar araşdırılaraq, müqayisələr aparılaraq əldə olunan nəticələr geniş şəkildə yer alıb.

Dissertasiya işinin III Fəslində baxılan məsələlər.

III fəslin I bölməsində strateji yol xəritəsində maliyyə bazarının və bankların inkişaf vəzifələrini, 2020-ci ilə strateji yanaşma - 2020-ci ilə qədər Azərbaycanın maliyyə sektorunun inkişafının strateji nəzərdən keçirilməsi, effektiv tənzimləmə və güclü infrastrukturunu təmin edən risklərin idarə edilməsi proseslərinə yönəlmiş daxili və xarici şoklarla sıx bağlı olan potensial maliyyə inkişafı sisteminin formalaşdırılmasından bəhs olunub.

III fəslin II bölməsində maliyyə bazarının yeni inkişaf mərhələsindən və bankların rolundan, həmçinin ötən dövrdə səmərəli maliyyə sisteminin formalaşdırılmasından , institusional inkişaf üçün davamlı islahatlar

aparılmasından və maliyyə sisteminin konstruktiv işinin həyata keçirilməsindən bəhs olunmuşdur. Maliyyə bazarlarını tənzimləmək üçün tənzimləyici və hüquqi çərçivə hazırlanmış və onu beynəlxalq təcrübəyə uyğunlaşdırmaq üçün işlər aparılmışdır. Müasir əməliyyat sistemləri maliyyə bazarlarının müxtəlif seqmentlərində tətbiq edilmişdir.